

Tasavvufun Gündelik Hayata Tesiri Hakkında Türkçedeki Bazı İfadelere Dair Ömer Tuğrul İnançer'in Tespitleri*

*Omar Tuğrul Inancer's Detections on Some Turkish Idioms and Metaphores
About The Influence of Islamic Sufism on Daily Life*

Derya KILIÇKAYA**

Öz

Osmanlı bakiyesi bir aile ve çevrede yetişen Ömer Tuğrul İnançer, tasavvuf terbiyesini/görgüsünü yetiştirdiği ve bulunduğu ortamdaki bizzat tecrübe ederek almış bir zâttır. Kendisi, devrinin mühim addedilen mürid-i kâmillerinin, tâbir yerindeyse “dizin dibinde yetişmiş” bir sūfî, bir inanç eriydi. Mutasavvıf kimliğini gerek mevcut şartlar sebebiyle gerekse reklam unsuru olarak kullanmamak adına, kendini “sofimeşrep” olarak tarif etmişse de mürid-i kâmil vasfı daima ilgi görmüştür. Manzum kırk hadis tercümelerinde sıkça geçen “Müminler ölmez. Bir yerden bir yere göç ederler” hadis-i şerifini dilinden düşürmeyen Ömer Tuğrul İnançer, 4 Eylül 2022’de âhirete “göç etmiştir”. Çok iyi bir hatip olan İnançer’in sohbet üslûbuyla yazılmış birçok eseri vardır. İlk baskısı 2006 yılında yapılan *Vakte Karşı Sözler* adlı kitabındaki tasavvuf ve gündelik hayat bahislerini, lisanımız açısından değerlendirmek bu yazının amaçları arasındadır. Kitap, esas itibarıyla Ayşe Şasa Oran’ın Ömer Tuğrul İnançer ile yaptığı bir tasavvuf sohbetinin yazıya dökülmesi mesinden oluşmaktadır. Bu sohbetin ses kaydını daha sonra Berat Demirci deşifre etmiş ve sohbeti kitaplaştırmıştır. Bu kitapta, tasavvuf ve gündelik hayat konusuyla ilgili iki başlık vardır. Bunlardan ilki, Ayşe Şasa Hanım’ın sorduğu sorular etrafında gerçekleşen sohbettir. İkincisi ise 2003 yılında, Türk Edebiyatı Vakfı’nda Ömer Tuğrul İnançer’in verdiği konferansın metnidir. Bu çalışmada, her iki metinden hareketle İnançer’in tespitleriyle bazı tasavvufi sözlerin lisanımıza tesiri değerlendirilecektir. Makalede ele alınacak tasavvufi ifadeler şu şekildedir: “Kılıbık, İllallah, altmışaltıya bağlamak, bel bağlamak, eşiğe basmamak, ölüsü kandilli, ism-i Celâl ile başlayan sözler, imamsuyu, çile çekmek, eline, diline, beline sahip olmak, habbeyi kubbe yapmak, çelebi adam, ağzı kara, abdala malum olur, hû demek ve Resullullah’ı temsil eden gül”. Halkın dini anlamadaki rolü ve folklorik bakımdan, bu ifadeler hiç şüphesiz önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, söz, Ömer Tuğrul İnançer, tasavvuf, günlük hayat.

* Bu makaleyi, 11 Nisan 2020’de 22 yaşında koronadan kaybettiğim İTÜ Uçak Mühendisliği son sınıf öğrencisi kardeşim Emircan Kılıçkaya’ya ithaf ediyorum.

** ORCID ID: 0000-0000-XXXX-0000, Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü.
E-mail: derya.kilickaya@kocaeli.edu.tr.

Abstract

Omar Tugrul Inancer, who grew up in a family and environment with Ottoman remnants, is a person who received his mystic education and manners by personally experiencing it from the environment where he grew up. He was a Sūfī, a man of faith who was “bred at the bottom of the knee”, so to speak, of the perfect masters of his time, who were considered important. Although he described himself as “sofimeshrep” in order not to use his Sūfī identity either because of the current conditions or as an advertising element, his qualification as a murshid-e-kamil has always attracted attention. The hadith, “Believers do not die but rather migrate from some place to another” which is frequently mentioned in forty hadith translations in verse was often used by Omar Tugrul Inancer. He himself “migrated” to the hereafter on September 4, 2022. Inançer, who is a very good orator, has many works written in conversational style. It is among the aims of this article to evaluate the mysticism and daily life in his book, *Vakte Karşı Sözler* (Words Against Time), the first edition of which was published in 2006, in terms of our language. The book essentially consists of translating a Sūfī conversation carried out by Ayse Sasa Oran with Omar Tugrul Inancer. The audio recording of this conversation was later deciphered by Berat Demirci and was also made into a book. There are two titles in this book on the subject of Sufism and daily life. The first of these is the conversation that took place around the questions asked by Ayse Sasa. The second was held in 2003 at the Turkish Literature Foundation. This is the text of the conference given by Omar Tugrul Inancer. In this study, the effects of some mystical words in our language will be evaluated with the determinations of Inançer, based on both texts.

Keywords: Turkish, word, Omar Tugrul Inancer, mysticism, daily life.

Giriş

Türk kültüründe, tasavvufî kavramlar ve kurumlardan ilham alınarak üretilen sözler, adına folklor de denen halk bilimiyle alakalıdır. Folklorik deyimler/kalıplaşmış sözler, herhangi bir kişiye ait olmayıp halkın ortak eseridirler. Ancak bazen, halkın içerisinde yer alan ve Allah’a ulaşma, onu tanıma yollarını öğreten bir kurum olan tarikat ve onun çevresinde gelişen kültür, tek başına bu tip deyimleri ortaya koyabilir. Tarikatlar ve çevresinde gelişen görenek ve uygulamalar, folklorun çalışma alanı içinde gösterilmiştir. Tarikatlar, topluma tesir ederek bir anlamda halk bilimini de şekillendirirler. Tekkeden çıkan dolayısıyla tasavvuf ile alakalı bu söz grupları, zamanla tüm halka sirâyet eder ve herkesçe kullanılır hâle gelir. Bu şekildeki sözler tekke hafızasının ürünü olmakla beraber, aynı zamanda yüzyıllar öncesinden günümüze süzülerek de gelirler. Bu anlamda, tasavvufî hayatın yaşandığı tekkelerden dilimize geçmiş pek çok deyim olduğu söylenebilir. Kalıplaşmış sözlerin kaynağının tasavvuf da olabileceğini gösteren bu tip misaller, tasavvufun Türkçeye ve folklorla olan etkisini açık

bir şekilde gösterir. Kısacası, tarikat kültüründen günümüze süzülen bu sözler, zengin birer folklorik malzeme olarak addedilmelidir. Tarikat ve folklorun bu mühim münasebetine ilk dikkat çeken araştırmacı Cemaleddin Server Revnakoğlu’dur:

Revnakoğlu, tarikat ve folklor münasebetleri üzerine de önemli tespitler yapmıştır. O, tarikatları, folklorun çok önemli malzemesi olarak görmüştür. Onun tarikatlarla ilgili yazılarının büyük çoğunluğu tarikatların bu folklorik yönü üzerinedir. Çünkü ona göre tarikatlara ait bu folklorik malumat oldukça önemlidir ve mutlaka derlenmelidir.¹

Revnakoğlu’nun bu hassasiyetine sahip Süheyl Ünver, Samiha Ayverdi, Ali Fuat Başgil, Mahir İz, Ahmet Yüksel Özemre gibi tasavvuf kültürüyle beslenen münevverler arasına, günümüzden, Türkçenin muhafazasını bir dava olarak addetmiş olan Uğur Derman ve Ömer Tuğrul Inançer’i de

1 Selim Selimoğlu, “Tarikat Folkloruna Dikkat Çeken İlk Araştırmacılarımızdan Cemaleddin Server Revnakoğlu”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53 (2014): 192.

katmak gerekir. “Lisan, günlük hayatın lâzimesidir”² diyen İnançer, Anadolu halkının kültürünün ve inançlarının tarihinin gündelik Türkçede âdetâ müze gibi muhafaza edildiğini vurgularken çoğumuzun bunun farkında olmadığına dikkat çekmek istemiştir. Ne var ki dilde sadeleşme sürecinden bugüne Arapça ve Farsçadan Türkçeleşen pek çok deyim, kullanılmadığı için unutulmuş veya yok olmaya yüz tutmuştur. Bu yüzden Ömer Tuğrul İnançer’e göre dilde sadeleşmenin, maalesef Türkçeye bir soykırım kadar kötü etkisi olmuştur. Modern hayatın geleneğe duyarsızlığı sebebiyle de artık yeni nesiller Türkçenin bu zenginliğine itibar etmemektedir. Bugün özellikle gençler, geçmişten gelen çoğu kelimeyi ve tâbiri artık anlamamaktadırlar. Halbuki lisan, insanların anlaşmasının en büyük vasıtasıdır. İnançer’e göre ecdadının dilini anlamayan nesiller bilgi, beceri ve kültür olarak çok şey kaybetmiş demektir.

İnançer’in perspektifinden insanoglunun hakîkati, tasavvufta “hazret-i insan” olarak nitelendirilir; çünkü Allah, insana insandan tecelli eder.³ Bu açıdan, insanların iletişim aracı olan dil de ilâhî kaynaqlıdır. Hâsılı, insan ve lisan ayrılmaz bir bütündür ve sohbet geleneği çok önemlidir. Bugün “hakîkî Türkçe” diye gördüğümüz Eski Anadolu Türkçesi kültürü ortada yoktur. Günümüzde, lisanımıza karşı eskiden gösterilen hassasiyet ve farkındalık ortadan kalkmıştır. Sadece aklına güvenerek hareket eden insan, mâneviyattan uzaklaştıkça kullandığı kelimeler de bu durumdan nasibini alır ve sekülerleşir. Mâneviyat içeren bir kelime telaffuz edildiğinde, onu duyan kişi kimi zaman bunu farklı yorumlayabilmektedir. Mesela bir zât, cümle içerisinde “İnşallah” dediğinde karşı taraf ona tepki göstererek “İnşallahla, maşallahla olmaz.” diyebilmektedir. Bugün, değil tasavvufî kavramları kullanmak, bazen bu şekilde “Eğer Allah dilerse” demek dahi, birtakım sorunlara yol açabilmektedir. Cüzî aklına güvenen, üst anlamı görmek istemeyen insan, aynı zamanda içindeki “hazret-i insan”

2 Ö. Tuğrul İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, (İstanbul: Sufi Kitap, 2020), 143.

3 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 146.

potansiyelini de görmezden gelmektedir.

Ömer Tuğrul İnançer, deyim ve mecazların anlamları ve çıkış hikâyelerine dair, sözlüklerde rastlanmayan müktesebata sahip bir münevverdi. O, özellikle gündelik hayatta kullandığımız sözlerin, tâbirlerin ve deyimlerin birçoğunda tasavvufî etkinin olduğunu belirtir. Ona göre İslam tasavvufu, Türk-İslam toplumlarına, tarihin her devrinde çok güçlü bir şekilde nüfûz etmiştir. Öyle ki bu sözler, tasavvufla ilgisi olmayan halkın bile, gündelik hayatta diline girmiştir:

Ve tasavvuf hayatı, zannedildiğinin ve öğretilildiğinin çok ötesinde, günlük hayatımıza fevkalâde girmiştir. Biz tasavvufsuz adımı atmayız ama farkında değilizdir. Tabii tasavvufu oturup seccadenin üzerinde tespih çekmekten ibaret zannedenler bunu böyle kabul etmezler, anlamazlar.⁴

Her ne kadar insanların büyük bir kısmı, esas hakikatini bilmeden söz söylese de sözler, tasavvufun, aslında hayatla ne kadar iç içe olduğunun bir göstergesidir:

(Tasavvuf) kişinin hayatının tamamında yer tutar. Ama bunların kimisi şuurundadır, kimisi değildir. Kimisi babadan görme taklit olarak yapar, kimisi tahkikine erişir, doğru olarak yapar ama din ayrı hayat ayrı değildir.⁵

İslam’ın bir düşünce sistemi değil, bir hayat tarzı olduğunu vurgulayan İnançer, tasavvufun gündelik hayata intikalinin bu esaslı temelden kaynaklandığını düşünür. Âdetlerin çoğu tasavvuf kaynaklıdır. Bu konuda, muharrem ayındaki aşure pişirmeyi misal olarak verir ve bunun aslında bir tarikat âdeti olduğunu söyler. Eski toplum hayatımızda aşure pişirmeyen tekke yoktur.⁶ Cemaleddin Server Revnakoğlu’nun tarikat folkloruna dair yaptığı araştırmalarda da bu hususa değinilmiştir:

Muharrem’in onuncu gününden otuzuncu gününe bazen de Muharrem’den sonra gelen Se-

4 age. 143.

5 İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 103.

6 bkz. age. 102-103.

fer ayının onuna kadar dergâhlarda tantanalı, musikili ayinler yapılmaz. Ayinlerin havası ağır ve hüznüldür. Bu ayinlerden sonra otuz gün boyunca önce derviş ve ailelerinden başlanarak yakın komşular ve gelebilen herkes için sofralar kurulur, kurbanlar kesilir, fakir fukara doyurulur; o günler için özel ayarlanmış olan toprak çanaklarda aşure dağıtılır, sevap ve hasenatı Hasan, Hüseyin soyuna hediye edilir.⁷

Aslında bir aşk ilişkisi olan tasavvuf, görüldüğü gibi günlük hayatın içinde zaten vardır. Tasavvufi hayatı yaşayabilmek için birtakım incelikleri bilmek gerekir. Tasavvuf ehli, kendi tekke ve dergâhlarındaki bu incelikleri, bilhassa da dile dair olanları günlük hayata yansıtmışlardır. Bugün dergâhların ve tekkelerin kapalı olması, tasavvufun yaşanmadığı anlamına gelmez. Tasavvuf, günlük hayatın tamamen içinden gelen bir olgudur. Dolayısıyla Ömer Tuğrul İnançer'in de hep ifade ettiği gibi, tasavvufun zuhuru değişmiş fakat mânâsı değişmemiştir. Tasavvuf, geçmişte olduğu gibi bugün de o lisan inceliklerini topluma aksettirmektedir. Her ne kadar "hakikî Türkçe" pek kalmasa ve lisan sekülerleşse de tasavvuf, vazifesine bir şekilde devam etmektedir. Tasavvufi ritüellerin, konuşma lisanına intikal edişinden bahsetmek bile, tasavvuf-günlük hayat ilişkisini gözler önüne serecektir. Bugün sadece inanç yönüyle ön plana çıkarılan müesseseler olan tarikatlerin, aslında folklorik taraflarının da olduğu bir hakikattir. Bu müesseselerin kültür ve folklor bakan yönlerinden biri de, görüldüğü gibi, kullanılan kalıp ifadelerdir. Aşağıda, tasavvufun lisanımıza kazandırdığı/günlük hayata kattığı deyimler ve terimler hususunda Ömer Tuğrul İnançer'in misal olarak verdiği bazı sözler değerlendirilecektir. Değerlendirme yapılırken İnançer'in çeşitli ortamlarda gerçekleştirdiği ve internette de bulunan sohbetlerinden istifade edilecektir. Böylelikle, tarikat

7 Selim Selimoğlu, "Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Folklor Çalışmaları" (Yüksek Lisans, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 130.

folkloru hususunda mühim olan bu sözlerin, günlük hayata nasıl aksetmiş olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

1. Kılıbık / Kalbi Ilık

Vakte Karşı Sözler isimli eserde, Hz. Peygamber'in hanımlarına karşı gösterdiği nezaketle ilgili ayrıntılar bulmak mümkündür. Ömer Tuğrul İnançer, Hz. Aişe'den rivayet olunan bazı ifadeleri aktararak Hz. Peygamber'in kadına verdiği değeri anlatmaya çalışır. Mesela Hz. Aişe, O'na bir kaptı su götürdüğü zaman "Bir yudum önce sen iç" der. Sonrasında Hz. Peygamber, Hz. Aişe'nin suyu içtiği yere dudaklarını değdirerek ve onun içtiği yerde dudaklarını gezdirerek suyu içer. Bu tavır, kadının değerini yüksek bir şekilde ifade etmektedir:

Öyle bir değer vermek ki, daha doğrusu kadının değerini öylesine ifade etmek ki... Bir kadına nasıl değer verildiğini göstermenin bundan daha başka ve yüksek bir numunesi yok. Müslümanlar böyle bir peygamberin ümmeti olduklarını unutup egolarına tâbî bir şekilde kadımlarına davranıyorlar.⁸

Müslümanlar Hz. Peygamber'in pek çok vasfını unuttuğu için, bugün bu tavrı takınan bir kimseye halk arasında "karısına boyun eğmiş, işlevsiz erkek" anlamında "kılıbık" denebilmektedir. İnançer, sıra dışı bir şekilde menfi anlama sahip bu tâbirin aslında müspet anlamıyla ortaya çıktığını sohbetlerinde sık sık belirtmiştir. Ona göre "kılıbık" tâbiri, "kalbi ılık" ifadesinden galattır. Eskiden "kalbi ılık" tâbiri, "merhametli, sevgi dolu (insan)" anlamında kullanılıyordu. Ne var ki ataerkil toplum yapısında yetişen Türk erkeklerinin eşlerine ve çocuklarına sevgi göstermesi, acziyet ve otorite kaybı olarak görüldüğü için "kalbi ılık" tâbiri zamanla anlamını yitirmiş ve "kalbi ılık" yani "kılıbık" erkekler halk arasında alay konusu olmuştur. Oysa insanın sevgi dolu olması ve bunu muhatabına göstermesi önemli bir erdemdir. Bizzat Hz. Peygamber, hanımlarına, evde ev işlerinde yardım ederek, kızlarına, torunlarına sevgi göstererek kalbi ılık davranmanın iman

8 İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 40-41.

belirtisi olduğunu göstermiştir. İnançer'e göre şu hâlde “en kalbi ılık erkek Hz. Muhammed'dir.” Zira o muhabbet peygamberidir, Habibullah'tır.⁹

2. İllallah

Tasavvuf, bünyesinde barındırdığı güzellik nedeniyle hep çekici olmuş ve kimi zaman taklidi de yapılmıştır. Tasavvufun kendisinin taklidi olduğu gibi, tasavvufî sözlerin de taklidi vardır. Tasavvufî kalıp sözlerin halk tarafından kullanılması, güzeli taklit etmek olarak değerlendirilebilir. Kötü söz söylemekten insanı men eden tasavvuf terbiyesi, bir şekilde halka da sirâyet etmiştir. Bu yüzden insanımız bir şeyden veya kimseden usandığında/bıktığında bunu bir tasavvuf tabiri ile ifade etme gereği duyar. Folklor adına incelenmeye değer olan bu kalıp sözlerden biri “illallah”tır. “İllallah” sözü, halkın seçici dikkatine güzel bir misal teşkil eder. Bu sözün tasavvufta “Yeter” anlamına geldiğini idrak eden toplum, bunu güzel bir şekilde kendi hayatının içine sokmuştur. Kelimenin, bugün eskisi kadar kullanılmadığı ise bir hakîkattir. Tasavvuftan süzülerek gelen bu tâbirin yerini bugün, içi boş ve edep dışı kimi sözler alabilmektedir. Üstelik bu tip sözleri orta yaşın üstündeki kimseler dahi çekinmeden kullanabilmektedir. Ömer Tuğrul İnançer, lisanımızda usanma ve bıkkınlık anlatan bir söz olan ve “İllallah, yaka silktim senden!” gibi cümlelerde kullanılan “illallah”ın aslının ne olduğunu anlatır. Bu söz, esasen her gün her tekkede kullanılan kelime-i tevhid zikrinin son cümlesinin günlük hayatımıza bir yansımasıdır: ‘Ee illallah be!’ kullanırız bunu değil mi? ‘Ee illallah be!’, herhangi bir tekkede zikrullah meclisini idare eden zatın, zikrin bittiğini gösteren tabiridir illallah. ‘Yeter’ demektir.¹⁰

Aslında “Yeter” demek olan ve tarikat âyinlerinde zikri bitirmek için kullanılan illallah sözü, ilginç bir şekilde halkın diline yansımıştır. Bir şeyden usanıldığı zaman, “Yeter” anlamında halk arasında

kullanılan bu sözün aslının ne olduğu ise herkesçe bilinmemektedir.

Tarikat âyini sırasında yetmiş bin kelime-i tevhid çekilirken “Muhammedun Resulullah”ın en son denilmesi, âyinin “tamamen” bittiğini gösterir: “‘Lâ ilâhe’ ki mürşid söyler, ‘illallah’a hep beraber girilir. Belli bir miktarda söylenir en sonunda zikrullahı idare eden zat, tevhidin sanki sonuncu ‘illallah’ıymış gibi yüksek sesle ‘İllallah Muhammeden Resûlullah’ der bitirir.”¹¹

“Muhammedun Resulullah” kelime-i tayyibesi ile “Lâ ilâhe illallah” arasındaki farkı Ömer Tuğrul İnançer bir sohbetinde şöyle açıklar: “Muhammedun Resulullah” kelime-i tayyibesi Allah’ın lafzıdır. “Lâ ilâhe illallah”, mahlûk sözüdür. Nûr-ı Muhammedî yaratıldığında tecessüm etmiştir ve dile gelmiştir. Dile geldiğinde yaratılan bu nurun ilk sözü “Lâ ilâhe illallah” olur. Bu söze karşı Allah cevap verir: “Muhammedun Resulullah”. Buradan yola çıkarak Hâlik sözünün mü yoksa mahlûk sözünün mü daha büyük olacağını düşünülmesini isteyen İnançer, böylelikle “Muhammedun Resulullah” demenin önemine işaret etmiş olur.¹²

Tarikatlerde zikir sırasında bazen şeyh efendi, uzun zikir âyinine ara vermek ister. Tarikat âyinlerinde, şeyh efendinin idaresi altında zikir devam ederken bir süre bırakmak gerektiğinde dahi bu “illallah” sözü söylenir. Şeyh efendinin bu surette kesinlikle “Muhammedun Resulullah” dememesi gerekir. Eğer yanlışlıkla derse zincirleme devam eden zikir, kesintiye uğrar. Tevhidin seyri ve devri bozulmuş sayılır. Böyle olduğu takdirde o ana kadar çekilen sayı sayılmaz, zikre sıfırdan başlamak gerekir.¹³ Bu durumun bir benzeri, günümüzde halk arasında da uygulanmaktadır. Tespih ile kelime-i tevhid çekerken sadece “Lâ ilâhe illallah” denir. “Muhammedun Resulullah” ise tespihin imamesine gelindiğinde

11 age. 146.

12 Ö. Tuğrul İnançer, “Bir İnsanın Büyük Olduğu Nasıl Anlaşılır?”, *MyMecra* Youtube Kanalı (4 Ocak 2022), <https://www.youtube.com/watch?v=i-L-BiCVeRg>.

13 bkz. Ramazan Muslu, “Türk Tasavvuf Kültüründe Süfîlerin Ölümüne Bakışı ve Cenaze Merasimleri”, *EKEV Akademi Dergisi* 13, 38 (2009): 80.

9 bkz. Ö. Tuğrul İnançer, *Muhabbet Peygamberi*, (İstanbul: Sufi Kitap, 2019), 200-202.

10 İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 145.

Fotoğraf 1: Kelime-i Tevhid Zikri Esnâsında, Shems Friedlander Arşivinden¹⁵

yüzüncü “Lâ ilâhe illâllah” çekildikten sonra denebilmektedir.

Kelime-i Tevhid çekmekten maksadın bir defa “Lâ ilâhe illâllah” diyebilmek olduğunu anlatan İnançer, yetmiş bin defa çekilen kelime-i tevhidin gayesinin de aslında bir defa “Muhammedun Resulullah” diyebilmek olduğunu belirtir. Kısacası “illallah” sözünün aslı, tarikat âyinlerine dayanmaktadır. Görüldüğü gibi âyinlerde şeyh, “illallah” der ve âyine bu şekilde ara verilir. Melodisiz kelime-i tevhid, bu duruma misal olarak gösterilebilir:

Postnişin bir kere ‘fa’lem enne hû. Lâ ilahe illallah’ der ve üç kere ağırca kelime-i tevhîdi okur. Üçüncü esmâ ile birlikte Şeyh Efendi bir tempoda zikri başlatır ve dördüncüde hâzirûn girer. ‘Lâ’ derken başlar sağa eğilir, ‘ilahe’ derken yukarı ve ortaya kaldırılır, ‘illallah’ derken başlar yine sol tarafa eğilerek yapılır. Belirli bir sayıda çekildikten sonra Şeyh Efendi’nin meydanın perdesinden biraz yukarda bir perdede ‘İllallah’, ‘Lâ ilahe illallah, Allah, Hû’ demesiyle Kelime-i Tevhid zikri biter¹⁴

14 Muhammet Enes Üstün, “Albay Selahattin Gürer’in Hayatı, Eserleri ve Riyasetindeki ‘Kıyâm Kelime-i Tevhid’inin Müzikal Açından İncelenmesi” (Yüksek

Kelime-i tevhid zikrinin Muhammed Süresi’nde¹⁶ geçmesi ve bu zikrin bizzat Peygamber Efendimiz tarafından tavsiye edilmesi nedeniyle, tekkelerde tevhid zikrine bilhassa önem verilmiştir.

İnançer’e göre mürşidin vazifesi, gönül hanesine gelecek olan Allah’ın tecellisi için hazırlık yapmaktır. Hazırlık, temizlikten ibarettir. Mürşit, kişinin kalbini para gibi ilahlardan temizler. İlah mesabesine gelmiş bu şeylerden temizlik için “lâ ilâhe”, “İlah yoktur.” sözü gereklidir. “Lâ ilâhe illâllah”, bazı tarikatlerin zikir adabının temelini teşkil eder. İslam dünyasının en yaygın tarikatlerinden biri sayılan Halvetiyye’nin temel esaslarından biri, “Lâ ilâhe illâllah” zikrine devam etmektir. Nefsin tezkiyesini merkeze alan tarikatlerde ilk telkin edilen zikir, kelime-i tevhiddir. Mesela, Halvetiyye-i Ramazaniyye’den neşet eden Cerrâhiyye’ye ait olan

Lisans, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 22.

15 Muzaffer Ozak, “Zikrullah Albümü”, <https://www.flickr.com/photos/muzafferozak/22445022333/in/album-72157648360814957/>.

16 *Bil ki, Allah’tan başka ilâh yoktur. (Habibim!) Hem kendinin hem de mümin erkeklerin ve mümin kadınların günahlarının bağışlanmasını dile! Allah, gezip dolaştığımız yeri de duracağımız yeri de bilir. (Muhammed 47/19)*

Cerrâhî Âsitanesi'nde şeyh postu mavidir.¹⁷ Mavi renk, kelime-i tevhidin nûruna işaret eder. Postun bir diğer mânâsı da kurban edilmiş benliği, nefsi- emmâreyi temsil etmesidir.¹⁸ Aşağıdaki fotoğraf, kelime-i tevhid zikri esnasında çekilmiştir ve Cerrâhiyye'ye aittir.

Son olarak “illallah” sözünden, tevazu çerçevesinde bahsetmek gerekirse, Ömer Tuğrul İnançer'in bir sohbetine başvurmak yerinde olur. İnançer, herkesin mütevâzı olması gerektiğini belirtirken tahkir edilmek ile tevâzuu birbirine karıştırmamanın lüzumundan bahseder. İnsanların ayağı altında ezilmek, tahkir görmek anlamına gelir. Ancak bu, tevâzu değildir. Tasavvuf kurumunda, bunun karşılığı olarak “eyvallah” kelimesi vardır ama her eyvallahın bir “illallah” noktası da bulunur. İnançer, sohbetinde, bir kişinin o “illallah” noktasını idrak edemediği takdirde derviş dahi olamayacağından söz eder.¹⁹ Bu “illallah” noktasının muhakkak olması gerektiğini belirtir ve tevâzuun, tahkir edilmeye rıza göstermek olarak algılanmaması gerektiğini ısrarla vurgular. Kısacası, kişi hakaret gördüğünü hissettiği zaman, bu duruma “Yeter” diyebilmelidir. “Yeter” dememesi, onu kesinlikle mütevâzı yapmaz.

3. Altmışaltıya Bağlamak

Bir işi Allah'a havale etmek, onu vekil tayin etmek tasavvufî bir bakış açıdır. Mâruz kalınan bir kötü söze veya davranışa cevap dahi vermeyen derviş, aslında bu cevabı kendisinin yerine Allah'ın vermesini diler. Bilir ki Allah, bu karşılığı en iyi şekilde verecektir. Bu yüzden, kendisi karşılık verme gereği dahi duymaz. Dolayısıyla Allah'a havale etmek, çok güçlü bir imanın ve teslimiyetin göstergesidir. Meşhur “Kabağın sahibi” kıssasında olduğu gibi,

kimi zaman da dervişin maruz kaldığı hâl Allah'ın gayretine dokunur, yani gücüne gider. Bu durumda da zulme uğramış zâtın yanında, Allah ilâhî adâletiyle tecelli eder.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü ile *Kubbealtı Lügati*'ne bakıldığında “altmışaltıya bağlamak” sözünün olumsuz bir anlam ifade ettiği görülmektedir. *TDK*, ifadeyi “geçici bir çözümle durumu kurtarmış görünmek” şeklinde açıklarken²⁰ *Kubbealtı Lügati*, “bir işi sağlam bir çözüm yoluyla değil, geçici ve kolay bir tarzda halletmiş görünmek” şeklinde izah eder.²¹ Her iki lügatte de bu ifadenin bir tür kâğıt/ iskambil oyunu olan altmışaltı ile ilişkilendirildiği görülür. Ömer Tuğrul İnançer, bu bilgilerin yanlışlığına dikkat çeker ve sözün kâğıt oyunuyla alakası olmadığını belirtir. “İşi 66'ya bağlamak” şeklinde yazılan deyimün özünün “Allah” olduğu ifade edilir. Yapılan araştırmalar, ifadenin anlam kaybına uğradığına işaret eder: “Altmışaltıya bağlamak deyimi de Allah ile ilgilidir. Altmış altı sayısı ebced hesabında “Allah” lafzının karşılığıdır; ama bu deyim, anlam kaybına uğramıştır.”²²

Osmanlı elifbasının her harfine bir değer verilmiştir. Harflerin yan yana gelmesiyle oluşan tarih hesabına ise ebced denir. Altmış-altı, ebcedle ism-i Celâl'e işaret eder. İsm-i Celâl, Cenâb-ı Hakk'ın ulûhiyete ait sıfatlarının hepsini kendinde toplayan en yüce adıdır.²³ “Allah” ism-i şerifinin ebceddeki karşılığı ise altmış altıdır: “Ebced hesabıyla Allah kelimesini oluşturan harflerin sayısal değerinin (a=1, l=30, l=30, h=5) toplamı. Bir işi altmışaltıya bağlamak, her türlü tedbiri aldıktan sonra sonucun gerçekleşmesini Allah'tan beklemek ve kalp huzuru

17 bkz. Ö. Tuğrul İnançer, “Osmanlı Tarihinde Süfilik Âyin ve Erkânları”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, haz. Ahmet Yaşar Ocak, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 131.

18 bkz. Mustafa Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalara Dili*, (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014), 406.

19 Ö. Tuğrul İnançer, “Allah'ın En Sevmediği Hâl”, MyMecra Youtube Kanalı (16 Şubat 2021), https://www.youtube.com/watch?v=oKzb_Svveo.

20 “Altmışaltıya Bağlamak”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <https://sozluk.gov.tr/>.

21 “Altmış Altı”, *Kubbealtı Lügati*, Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/altm%C4%B1%C5%9F>.

22 İzzet Eser, “Türk Dil Kurumunun Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'ndeki Dinî Motifler”, (Yüksek Lisans, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 80.

23 “İsm-i Celâl”, *Kubbealtı Lügati*, Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/%C4%B0S%C4%B0M>.

Fotoğraf 2: Türbe-i Şerif, Shems Friedlander Arşivinden

içinde olmak demektir.²⁴

Hasılı, altmışaltıya bağlamak “Allah’a havale etmek” anlamına gelir:

Kâğıt 66 ile karıştırıyorlar, 66 diye bir oyun varmış, ben bilmiyorum. Hayır! Altmış-altıya bağlamak Allah’a havale etmektir. Camileri-mizde ve sair yerlerde, güzel hüsn-ü hat eserlerinde çifte vav görünür. Vav 6’dır, iki tane 6 yan yana gelince toplamı 12 yapar, ama karşılıklı (müsenna) yazılınca 66 yapar; erbabi için çifte vav, Allah ism-i şerifidir.²⁵

Eskiden dergâhlarda muharrem ayında yapılan aşu-rede, büyük kazanın etrafındaki dervişler sırayla dua ederek kepçeleri alıp “çifte vav” olacak şekilde aşureyi karıştırırlardı. Böylelikle derviş, aşureyi karıştırırken aynı zamanda zikretmiş olurdu.²⁶

24 Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2002), 40.

25 İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 149.

26 Elif Ceylan Erol, “Türk Sanatında Tarikat Eşyaları: Ritüeller Bağlamında Sembolik Okuma”, (Doktora, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021), 55-56.

Görüldüğü gibi, gündelik hayatta pişirilen yemek ve kullanılan âletler dervişin zikrinin parçası olarak görülürdü.

İstanbul’un en eski müsenna “vav”ının Mısır Çarşısı’nın köprü tarafındaki kapısının içinde bulunduğu bilinmektedir. Ancak bu vav, tamir esnasında ortadan kaldırılmıştır.²⁷ Ömer Tuğrul İnançer’in bahsini ettiği müsenna/çifte vava, Cerrâhi Âsitanesi’nden misal vermek gerekirse yukarıdaki fotoğraf gösterilebilir²⁸:

4. Bel Bağlamak

Birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek anlamında kullanılan bel bağlama, esasen tasavvufta kemer/kuşak ile ilişkili bir tâbirdir. Tâbirin sonradan anlam değişmesi ile yardımın geleceğine inanmak/güvenmek şekline dönüşmesi bile, insanımızdaki tasavvufî bakış açısını gösterir.

27 bkz. Ali Alparslan, “Müsennâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2006, XXXII: 87-88.

28 Muzaffer Ozak, “Cerrâhiye Albümü”, <https://www.flickr.com/photos/muzafferozak/22467309064/in/album-72157661233948986/>.

Kendisine yardımcı olunacağına inanmak ve güvenmek tam anlamıyla bir teslimiyettir. Tasavvufta her zaman ümitvar olmak mühimdir. Allah'ın cemâl isimlerinin celâl isimlerinden daha fazla olduğunu bilen tasavvuf ehli, her zaman ümitvar olmuştur. Ömer Tuğrul İnançer'in de hep bahsettiği gibi Allah, "Yakarım!" der ama yakmaz. Tasavvuf ehlinin Allah'ın şefkatine olan bu tam inancı sayesinde, cehennem ateşi dahi sadece yakan bir ateş değil, pişiren bir ateş olarak da algılanmıştır. Böylesine bir teslimiyete ve itminana sahip tasavvuf ehlinin bu hususiyeti, "bel bağlamak" tâbiri özelinde halka da sirâyet etmiş gibidir.

Bel bağlamak, Ömer Tuğrul İnançer'in ifadesine göre esasen Ahilik'teki peştemal kuşatmaktır. Bilindiği gibi, Ahilik'te şed bağlanır. Emel Esin, kuşağın aslında bir kam aksesuarı olduğunu ve bunun İslamiyet sonrasında tarikatlerde ve Ahilik teşkilatında, kuşak kuşanma pratiği etrafında devam ettiğini belirtmiştir.²⁹ Ahî Evran'ın yeni taliplere, kalfalara ve ustalara şed bağladığı, peştemal kuşattığı bilinmekle beraber, her tarikatte bir kuşak bağlama merasimi de vardır: "Sufiler, bir tarikata girmek ve ikrar vermek anlamında bel bağlamak derler. Fütüvvet ehli, kendi halkalarına dâhil olanlara şet (yünden dokunmuş kemer) kuşatmışlardır."³⁰

İnançer, günlük hayatta "Şu işi yaptım, şuna bel bağladım ama dur bakalım inşallah hayırlısı" gibi cümlelerde geçen "bel bağlamak" tâbirinin tamamen tasavvufî bir tâbir olduğuna dikkat çeker. Tarikatlerdeki kuşak/kemer bağlama ile Hendek Savaşı'nda açlıktan dolayı midesi guruldamasın diye karnına taş bağlayan İslam Peygamberi arasında münasebet kurar: "Karnına taş bağladı, açlığı belli olmasın diye. Ahilikte ve ona bağlı esnaflıkta peştemal kuşatmak diye bir şey vardır biliyorsunuz. Onun resmî adı 'şed bağlamak'tır. Ahilikte şed

bağlanır."³¹

Bir başka sohbetinde ise Ömer Tuğrul İnançer, karın açlığını gidermek için mübarek karnına taş bağlayan, üstünü de kuşakla saran Efendimiz'in mide ufaltması ameliyatının öncüsü olduğunu belirtir. Bu sebepten tasavvuf ekollerinde yani tarikatlerde şeyhler, taş kemer kullanırlar. Bellerine bağladıkları kemerin taşı bilinen, normal taş olmak durumundadır. Granit, mermer her türlü taş, ancak illa ki taş olmalıdır.³² Mesela kanberriyye; örme kaytan şeklinde, bele bir kez dolanacak uzunlukta, bir ucu halka şeklinde sonlanırken diğer ucunda balgami, akik, yeşim, Süleymani ve kan taşından orta büyüklükte habbelerle sonuçlanan bir kuşaktır.³³ Ömer Tuğrul İnançer, eserinde müteahhide bel bağlayanların sonu ile Resûlullah'a bel bağlayanların sonunu mukayese ederek bu bahse bir de latife katar. İnançer, tasavvuf ve gündelik hayat ilişkisinden bahsederken her tarikatteki kuşak bağlama geleneğine verilen adlara da yer verir:

Mevlevîler elifi-nemed veya elif-lâm-bend denen özel bir kemer bağlar. Bektaşiler tığ-bend bağlarlar. İsimleri değişiktir, yoksa hepsi kemer bağlarlar. Hizmete soyunmamıza işarettir. Bel bağlama aynı zamanda ikrar verdiğim, bağlandığım şeyhe ve alâ silsile pîre ve alâ silsile Resûlullah'a bağlılık ve hizmet göstergesidir.³⁴

İşte 'Müteahhide bel bağladım, işim iyi gitmedi' vs. gibi laflardaki kullandığımız 'bel bağlamak' o şeye teslim olma durumunun bir ifadesidir ve aslında tarikatlarda kullanılan bir merasimden dilimize geçmiş, günlük hayatımıza bir deyim olarak oturmuştur.³⁵

Tarikat mensupları tarafından on türlü şedd olduğu

29 bkz. Emine Çakır, "Gelin Kuşağı: Bekâret Kuşağı mı, Bereket Kuşağı mı?", *Millî Folklor* 134, Yaz (2022): 148.

30 İskender Pala, *İki Dirhem Bir Çekirdek*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2005), 19.

31 İnançer, *Vakte Karşı Sözlere*, 156.

32 Ö. Tuğrul İnançer, "Unutulmaz Hatıralar", *MyMecra* Youtube Kanalı (16 Mart 2021), <https://www.youtube.com/watch?v=hKpoyFhHHe0>.

33 bkz. Erol, "Türk Sanatında Tarikat Eşyaları: Ritüeller Bağlamında Sembolik Okuma", 217.

34 İnançer, *Vakte Karşı Sözlere*, 156.

35 age. 102.

belirtilmektedir. Bunlardan birincisi Hz. Âdem'in cennetten çıktığında beline bağladığı incir yaprağından şeddîr. İkincisi Hz. İbrahim'in peştemalidir. Üçüncüsü Hz. Nuh'un gemisini inşa ederken kuşandığı peştemaldir. Dördüncüsü Hz. Peygamber'in Mi'rac'da kuşandığı peştemaldir. Beşincisi Hz. Ebubekir'e, altıncısı Hz. Ömer'e, yedincisi Hz. Osman'a, sekizincisi Hz. Ali'ye, dokuzuncusu Hz. Hamza'ya, onuncusu Hâlid bin Velîd'e aittir.³⁶

Tarîkat ehlinin kullandığı kemerlere/kuşaklara sembolik anlamlar yüklenmiştir. Kuşak, güven ve sadakatin de simgesidir.³⁷ Bele sarılan kuşak, her tarîkate farklı adlandırılmıştır. Yukarıda sayılanların yanı sıra, kimi tarîkatler kuşağa “gayret kemeri”, “şedd-i şerîf”, “kanberiyeye”, “pâlheng” gibi isimler de vermişlerdir.³⁸ Ömer Tuğrul İnançer, bir kişi derviş olduğu zaman onun için tarîkat çeyizi “tekbirlendiğinden” bahseder. Çeyiz kelimesinin aslı ise cihazdır: “Sözlüklerde tarikatlarda kullanılan eşyalar genellikle ‘cihaz’ kelimesi ile ifade edilmiştir ki ‘cihâz-ı tarikat’ ile hem tarikat mensuplarının kullandıkları hem de tarikat binalarında yer alan eşyalar kastedilmiştir.”³⁹

Derviş, hilafet hakkı kazanınca bir merasim ile ona kemer bağlanır. Dervişler için gayret kemeri bağlamak, kişinin “nefisle mücadele hizmetine bel bağlaması” anlamındadır.⁴⁰ Tâc-ı şerîf de aynı şekilde bir erkân ve merâsim dâhilinde giydirilir. Mesela, “Cerrâhî tacı” sadece halifelere, hizmetnişinin katıldığı bir tören dâhilinde salavat ve tekbirlerle şeyh tarafından giydirilir. Bu merasime “tekbirleme” denir. Tarîkatlerde kullanılan bel bağları, diğer giyim eşyalarında olduğu gibi belirli ritüeller ile dervişe tekbirlenmektedir ve bu eşyalar aynı

zamanda ritüellerin bir parçasıdır.⁴¹

Çeyizin içinde tâcın yanı sıra hırka, haydârî, destegül, tennûre, kemer, ridâ, mengüş, tığbende, nefir (sûr), keşkûl, cilbend, sofrâ, teslim taşı, habbe, palheng, taşlı toka, kanberiyeye, asâ, teber, nize, kamarçin, pabuç, seccade, post gibi giysi ve âletlerle ilgili unsurlar yer alır.⁴² eş-Şeyh Muzaffer Ozak Aşkî el-Cerrâhî'ye ait “Elifleme belinde, tespihi var elinde/Gönlüm aşkın selinde, şükür elhamdü-lillah... Tacı vardır başında, nurdan hilâl kaşında/Yıkandım gözyaşında, şükür elhamdü-lillah...” dizeleri Cerrâhiyye'ye ait derviş çeyizlerini ifade etmesi bakımından önemlidir.⁴³

5.Eşiğe Basmamak

Rasyonel aklı iflas ettiren sırlarla dolu tasavvufta, hürmet ve tazim çeşitli şekillerde gösterilir. Bu noktada, İslam ve sembol ilişkisi göz ardı edilmemeli ve Kâbe'nin sembolik anlamı da hatırlanmalıdır. Her gün, beş vakit namazda Müslümanlar etrafı duvarlarla çevrili, kübik ve içi boş bir yapı olan Kâbe'ye yüzlerini dönerler. Hac sırasında ise kefene benzeyen beyaz bir beze bürünerek zahirde boş olan bu küpün etrafında dönmektedirler. Aslında bu dönüş, iyice tefekkür edildiğinde bambaşka anlamlar taşır. Zahirde kişi boş bir küp olan Kâbe etrafında dönmektedir, fakat batında bu, kendisini saflaştırıp arındıracak ve mânevî anlamda doğumunu sağlayacak bir dönüştür.

Türk kültüründe eşik, Hz. Ali'nin sembolüdür. Hz. Muhammed'in, “Ben ilim şehriyim, Ali onun kapısıdır” hadisinden esinlenerek eşik Hz. Ali'yi temsil ettiğine inanılmış ve eşik, yola girişin bir sembolü olarak algılanmıştır.⁴⁴ Ömer Tuğrul İnançer,

36 bkz. Erol, “Türk Sanatında Tarikat Eşyaları: Ritüeller Bağlamında Sembolik Okuma”, 216.

37 bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 72.

38 bkz. Ramazan Muslu, “Türk Tasavvuf Kültüründe Tarikat Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları”, *EKEV Akademi Dergisi* 36, Yaz (2008): 56.

39 Erol, “Türk Sanatında Tarikat Eşyaları: Ritüeller Bağlamında Sembolik Okuma”, 52.

40 age. 215.

41 age. 235.

42 bkz. Semih Ceyhan, “Osmanlı Tâcnâme Literatürüne Göre Derviş Tacı ve Abdullah Salâhaddin-i Uşşâkî'nin Cevâhir-i Tâc-ı Hilâfet Risâlesi”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 25 (2011): 115.

43 bkz. Erol, “Türk Sanatında Tarikat Eşyaları: Ritüeller Bağlamında Sembolik Okuma”, 63.

44 bkz. Dilek Türkyılmaz, “Eşik Altı Boş Değildir: ‘Eşik’ Kavramının Türk Düşüncesine Yansımaları”, *Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi*, 17

eşiğin tasavvufta Hz. Ali'nin makamı olduğundan bahseder. Hâsılı, eşiğe basmamanın aslında tasavvufî bir âdet olduğunu belirtir. Her işe sağ ayakla ve sağ elle başlamak ise sünnet olduğu için umumi hâle gelmiştir.⁴⁵ Eşiğe basmama, işe sağ ayakla ve elle başlama gibi hususlara daha çok tarikatlerde riâyet edildiği ise bir hakikattir. Tarikatlerde tekke eşiği, çok mühim bir yerdir. Bu eşik, dervişlik hizmetlerinde ilk ehemmiyetli makam olarak kabul edilir. Her zaman çok büyük bir hürmet gösterilir. İçeri girerken ve çıkarken asla üzerine basılmaz, mutlaka üstünden atlanarak geçilir.⁴⁶

Eşiğe basmamaktan söz edilirken eşik öpmekten de bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir: İnançer, bir sohbetinde dervişin eşik öpmesini söz konusu eder. “İslam’da yoktur” diyenlere ise bir hazretin eşiğini öpmenin ne kadar mühim olduğunu vurgulayarak şu şekilde cevap verir:

Hadi ana baba şefkatinden bahsedeyim. Yavrunun her yerini öpüyor musun? Hazreti yavrun kadar sevemiyor musun? Eşiğini öpsen ne oluyor? İslam’da yokmuş. Yasak var mı? Daha ilerisini söylemedim. Herkes her şeyi öpüyor. Ben eşik öpmüşüm ne olacak? Yokmuş. İslam’ı mükellefiyetten ibaret zannedenlerle işte bugünkü Müslümanlar ortaya çıkar.⁴⁷

Bu durumun muhabbet eksikliğinden kaynaklandığını dile getiren Ömer Tuğrul İnançer, muhabbet eksikliğinin ise “Allahuekber” diyerek, yine kendisi gibi “Allahuekber” diyen kardeşine bomba atan kişilerin türemesine yol açtığını belirtir.

6. Ölüsü Kandilli

Tasavvuf kültüründe kullanılan eşyalar, maddeye yüklenen ruhsallığın ötesinde, ruhiliğin maddesel hâl alışıının da bir temsilidir. Tarikatlerde kullanı-

(2019): 156.

45 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 102.

46 bkz. Selimoğlu, “Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Folklor Çalışmaları”, 148.

47 Ö. Tuğrul İnançer, “Tarikatların 4 Direği Vardır”, *MyMecra* Youtube Kanalı (4 Temmuz 2022), <https://www.youtube.com/watch?v=VRNEi32rMGM>.

lan bir eşyayı günlük hayattaki eşyadan ayıran bir ruhsallık vardır. Mesela kandil hem tarikat yapılarında hem de gündelik hayatta kullanılmasına rağmen, bir tekke binası için farklı anlamlar da taşır. Kandil, hangi malzemeden yapılırsa yapılsın hem zengin sanatsal özellikler hem de sembolik anlamlar taşımakla birlikte, barındırdığı ruhî yönü nedeniyle “maddi olmayan bir kültür ögesi hâline” de gelmektedir.⁴⁸

Kendini fazla önemseme huyu ve bunun ele alınışı, bıçak sırtında bir yerde durur. Bunu iyi ayarlayabilen kişi, hayata karşı doğru bir bakış açısı geliştirir. “İnsan, kendini ne kadar önemsemelidir?” sorusu gündeme geldiğinde insanın aklına iki cevap gelir: 1- İnsan, âcizdir. Akli vardır, fakat bu akli ile her şeyi çözüp halledemez. Nefis sahibidir. Nefsin dizginlerini eline alamadığı müddetçe kötü şeylerle meşgul olmaya ve aşağılara düşmeye mahkûmdur. Dolayısıyla insan, kendini fazla önemsemeli, nefis ve şeytan sahibi olduğunu aklından çıkarmamalıdır. 2- İnsan kendini önemsemelidir. Çünkü o, hazret-i insandır. Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Allah'ın kendi ruhundan üflediğidir ve Hz. Muhammed'in nurunu kendinde taşıyandır. O, aynı zamanda evliya çocuğudur, “ölüsü kandilli”dir. Her insanın geçmişinde bir veli vardır. Olmasa bile insanın kendisi, hazret-i insan olma vasfı nedeniyle değerlidir.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü ve Kubbealtı Lügati'ne bakıldığında “ölüsü kandilli” sözü bir argo ve küfür sözü olarak geçer. *TDK*, ifadeyi, kızılan kişiyi aşağılamak amacıyla söylenen bir sövgü sözü olarak verir. Eş anlamlısı olarak da “ölüsü kınalı”yı gösterir.⁴⁹ *Kubbealtı Lügati* ise tâbirin, küfür sözü olarak kullanıldığını belirtir. “Ölüsü kandilli” sözü, genellikle serserilere/kabadayılara ait bir tâbir olarak bilinir. Örneğin, Ömer Seyfettin'in *Hâtiften Bir Seda* hikâyesinde ibâre, bu anlamda kullanılmıştır.⁵⁰

48 bkz. Erol, “Türk Sanatında Tarikat Eşyaları: Ritüeller Bağlamında Sembolik Okuma”, 53.

49 “Ölüsü Kandilli”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <https://sozluk.gov.tr/>.

50 bkz. Özlem Kayabaşı, “Ömer Seyfettin'in 'Zamane Yiğitleri'”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 25

Ömer Tuğrul İnançer ise bunun sövgü değil bilakis iltifat olduğunu dile getirir:

Bazen söveriz... Küfür başka şey, sövmek başka şeydir. Fakat insanın ağzına kötü kelimeler yakışmadığı için, sövmeye mâni olmak için 'küfür' kelimesi kullanılmıştır. Yoksa küfür, sövmek değildir (...) Zarif bir sövmemiz vardır bizim: 'Ulan, ölüsü kandilli!' Bu bir sövgü değildir, argoya girmiştir ama sövgü değildir. İltifattır! Hangi ölü kandilli olur? Evliya türbesinde kandil yakılır. Ey geçmiş evliya, ey evliya çocuğu diyor. Sövmeye değildir.⁵¹

İnançer, bu konuya temas etmişken türbelerde neden kandil yakıldığına da değinmek ister ve bunu Kur'an'daki "sirâc-ı münîr"⁵² ile izah eder. O, Cenâb-ı Allah'ın Resûlullah Efendimiz hakkındaki "kün" emri ile "sirâc-ı münîr"i ilişkilendirir. Bu konu hakkında, bir sohbetinde kısaca şunları belirtir: Cenâb-ı Hak, "Ol" emrini zatından sıfatına vererek⁵³ anında kendi nurundan bir nur ayırır. Oradaki "Ol" (kün) emri, o nura özel olarak "Kün Muhammedan" (Muhammed ol!) diye gelir. Allah, o nura "Ol" deyince ona irade de vermiş olur ve o nur; yani Nûr-ı Muhammedî insan şeklinde tecesüm eder, yani insan gibi gözükür.⁵⁴ Bu şekilde

(2020): 155.

51 İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 148.

52 *Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağırın bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik.* (Ahzab 33/45-46)

53 İnançer, eserinde bu hususla ilgili Bıyıklı Mehmet Efendi hakkında anlatılan bir hadiseyi de aktarmıştır. Buna göre enfiye tiryakisi olan Bıyıklı Mehmet Efendi'ye bir ramazan günü talebeleri şöyle bir soru sorarlar: "Cenâb-ı Hak 'kün' (Ol) diye emretti oldu. İyi ama muhatap kimdi? Eğer bir şey varsa ol demeye lüzum yok... Yoksa 'yok'a nasıl hitap edilir?" Mehmet Efendi, bu soru üzerine biraz durur ve tiryakisi olduğu enfiye tabakasını oruçlu olduğu hâlde çıkartmak zorunda kalır. Enfiyeyi çektikten sonra "61 bana, cevap size" diyerek "Heh aklıma geldi; Cenâb-ı Hak zatından sıfatına öyle söyledi" der ve ardından "Aldınız mı cevabınızı" cümlesini kurarak talebeleri uğurlar. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 147-148.

54 Ö. Tuğrul İnançer, "Cevap Size 61 Bana", *Sohbet*

yaratılan Nûr-ı Muhammedî, aydınlatıcı sırçadan kandil anlamına gelen sirâc-ı münîr ve türbelerdeki kandil arasında münasebet kuran Ömer Tuğrul İnançer, mahalle aralarında bulunan türbelerde kandillerin yanmasının büyük faydası olduğuna değinir. Türbelerdeki kandiller sayesinde yatsı namazından sabah namazına kadarki vakitte bir aydınlık olmaktadır, yani bu kandiller aynı zamanda işlevseldir. Kilisede mum yakmakla kesinlikle aynı şey değildir.⁵⁵

7. İsm-i Celâl ile Başlayan Sözler

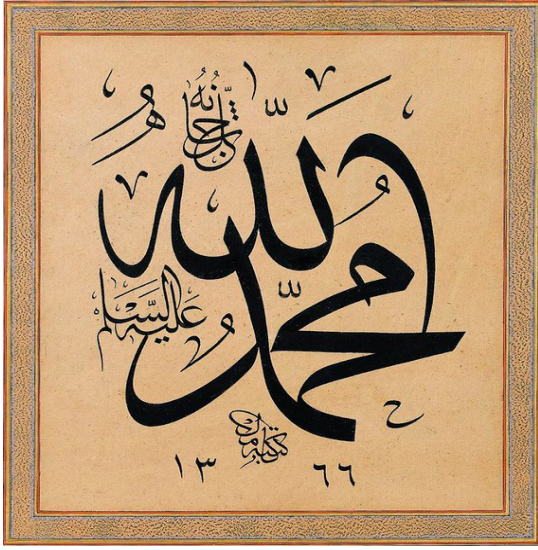
Tesadüf diye bir şeyin olmadığını, her şeyin tertîb-i İlahi olduğunu bilen tasavvuf ehli, olaylar arasındaki irtibatı görebilme konusunda mahirdir. Tecelliyatın istikametini ancak Allah'ın bileceğini idrak ederek yaşayan ehl-i tasavvuf, tevafuk denen anlamlı rastlantılara, işaretlere kalbini açmıştır. Aklını önceleyenler ise Allah'tan gelen işaretleri yorumlayamadıkları gibi tefekkür hâlini de yaşayamazlar. Halbuki tasavvuf, her şeyi Allah ile ilişkilendirir ve Allah'ı hatırlar. Allah'tan geldiğini ve yine O'na döneceğini bilen sufinin duyu ve duygu organları, takva hâli ile ince bir şekilde ayarlanmış gibidir. Bu yüzden her yerde Allah'ı ve O'nun habibi Hz. Muhammed'i görür, hatırlar. Tasavvuf ehlinin Allah'la doğrudan ilişkili bu hâli, toplumun lisanına da sirâyet eder.

İnsan hayatının doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş dönemleriyle ilgili en çok telaffuz edilen kalıplar, genellikle dua niteliği taşıyan ve içinde Allah lafzının geçtiği ifadelerdir: Allah bağışlasın, Allah analı babalı büyütsün, hayırlı evlat olsun; Allah mesut etsin, Allah bir yastıkta kocatsın; Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun; Allah taksiratını affetsin, Allah sabır versin vb.⁵⁶

Ekrani (20 Aralık 2021), <https://www.youtube.com/watch?v=EATJ-ASQcVc&list=LL&index=480>.

55 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 148-149.

56 bkz. Fatma Odabaşı, "Dindarlık Göstergesi Olarak Dil/Dil Dindarlığı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14 (2014): 142.

Fotoğraf 3: İsm-i Celal ve İsm-i Nebi⁵⁷

Günlük hayata tasavvufun nasıl yansıdığına, hatta hayatın içine nasıl işlediğine dair misaller vermeye devam eden Ömer Tuğrul İnançer, başka toplumların bu konuda pek muvaffak olamadıklarını belirtir. Tasavvuf ve tarikatlerde Allah'ı hatırlamak, kişiyi iyiliklere sevk eder. Allah'ı unutmak, kötülükler zemin oluşturmaktadır. Allah'tan gâfil olmak, yapılan ibadetlerde elde edilecek faydalara engel teşkil eder. Hâsılı, tasavvufta “zıkr-i dâim” yani sürekli Allah'ı hatırlar hâle gelmek hedeflenir. Böylelikle, sürekli hayır üzere olmak sağlanmış olacaktır. Bu hâle kavuşabilen bir sufinin/dervişin kişiliği, kemâle ermiş demektir.⁵⁸ Allah'ı zikretmeye bu kadar ehemmiyet veren tasavvuf kültüründeki ve tarikatlerdeki bu hâlin topluma sirâyet etmemesi ise mümkün değildir. Bu yüzden Ömer Tuğrul İnançer, sadece ism-i Celâl ile başlayan yirmi altı kavramımız olduğunu söyler ve bunların birkaçını sayar: Allah'a ismarladık, Allah'a emanet, Allah bereket versin... Arapların ism-i Celâl'i Türkler kadar kullanmadığına dikkat çeker. Türkler, “Allah selamet

versin.” derken Araplar, “me'a's-selâme” derler. Arapların ism-i Celâl'i kullandıkları tek söz “Allah vekil”dir. Bunu ise Türkler pek kullanmazlar.⁵⁹

8. İmamsuyu

Tasavvufa göre insan ne kadar rasyonel, akılcı, şüpheci biri olursa olsun, hatta isterse ateist olsun, her zaman yukarılara doğru bir çekime maruz kalır. Yukarılardan kasıt, yüksek âlemdir, yani tevhiddir. Her insanın hazret-i insan olması nedeniyle içinde tevhide karşı bir iştiağ vardır. Kimi insan, hasretini çektiği bu âlemi farklı ve yanlış yerlerde arayabilir. Böyle olduğunda tasavvuf ehlinin vazifesi, hasretten ve harareten tutuşan bu tevhid âşığına doğru istikamete yöneltmektir. Bu yüzden tasavvufta alkol bağımlıları, tevhide yanlış yerde ve yanlış şekilde arayan yardıma muhtaç kimseler olarak görülür ve onların da hazret-i insan oldukları asla göz ardı edilmez.

Bir ilgi veya benzetme sonucu, gerçek mânâsından başka anlamda kullanılan söze mecaz denir. Rakıya, argoda imamsuyu dendiği bilinmektedir. Bir mecaz misâli olan “imamsuyu” tâbiri, genelde sefil ve ayyaşların muhitlerinde kullanılmaktadır.⁶⁰ İnamların, Allah'ın haram ettiği bir şey olan rakıyı, haklı olarak çok tenkit ettiklerine vurgu yapan İnançer, buna rağmen ona bile dinî bir unsur kattığımızı vurgular.⁶¹ Ömer Tuğrul İnançer, bu kelimeyi Rabbimiz'i hayatımızın içine nasıl soktuğumuzun bir misâli olarak verir. Onun hadiseye bu şekilde yaklaşması mühimdir. Mutasavvıfların alkol gibi haram olan şeyleri içen veya kullanan kimselere karşı öteleyici bakış açısından uzak, yapıcı tutumları olduğu bilinmektedir.⁶² Burada, İnançer'in üslubundan ve hadiseye bakış açısından yola çıkarak onun da bu kimselere karşı şefkatli bir tavrının

57 Muzaffer Ozak, “Kâmil Akdik Hattı”, <https://www.flickr.com/photos/muzafferozak/15501281034/in/photolist-DeVrwj-BmrCcD-Dfqzkc-pBN7N7-qyHX-zU-q5C3fv-dvcfE1>.

58 bkz. Veysel Akkaya, “Sûfi Kişiliğin Teşekkülünde ‘Hatırlama’ Bağlamında Zikrin Rolü”, *Turkish Studies - Comparative Religious Studies* 14, 3 (2019): 449.

59 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 149.

60 bkz. Faruk Gürbüz, “Mecaz Kapsamındaki Anlamlar ve Bu Anlamlar Arasındaki İnce Ayrıntılar”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2008): 208.

61 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 149.

62 Geniş bilgi için bkz. Şeyda Öztürk, “Tasavvufi Düşüncenin Bağımlılığa Bakışı”, *Turkish Academic Research Review* 6, 2 (2021): 498- 522.

olduğu söylenebilir. “İmamsuyu” demenin bile, Allah’ı hatırlamanın bir vesilesi olduğunu belirten Ömer Tuğrul İnançer’in bu tavrı, başka bir ârifin durumunu hatırlatır. Son dönemde yaşamış âriflerden olan ve irşat niyetiyle meyhanelere gidip orada ayran içerek insanlarla sohbet eden Bandırmalı Tatlıcı Ali Efendi’nin vaziyeti, bu noktada hatırlanmalıdır. Necdet Tosun’un verdiği bilgiye göre şöyle bir hadise yaşanmıştır:

Tatlıcı Ali abi bir defasında Bandırma’dan otobüs ile Bursa’ya giderken yanındaki koltukta oturan adam sürekli ceketinin iç cebinden konyak, viski gibi küçük bir şişeyi çıkarıp içmekte, demlenmekteymiş. Ali abi adama bakıp: “Beyefendi! Ben size çok özeniyorum” demiş. Adam: “Bey baba! demiş, bizim neyimize özeniyorsun, ben ayyaş bir adamım, bak otobüste bile duramayıp içiyorum”. Ali abi: “Yok yok, demiş, hani siz içip sarhoş olduktan sonra gecenin bir yarısı sokağa çıkıp Allah diye na’ra atarsınız ya, işte ona çok özeniyorum. Ben de sizin gibi sokağa çıkıp Allah diye bağırarak istedim, içim yandı ama bağıramadım, konu komşudan utandım. Siz ise kimseyi takmadan ne güzel Allah diyorsunuzuz” deyince yanındaki adam ağlamaya başlamış ve içkiyi bırakmış.⁶³

Tatlıcı Ali Efendi’nin, Rabb’inin adını çekinmeden anan sarhoşa özenmesi misâlinde olduğu gibi, rakıya “imamsuyu” diyerek haram söz konusu olduğunda dahi bir şekilde Allah’ı hatırlayan insan, ancak tasavvuf kültüründen feyz almış insandır.

9. Çok Çile Çekmek

Gözü mâsivâdan muhafaza etmenin bir şekli olan çilede, kırk gün esastır. Tasavvufta çile çekmek bir anlamda halvete girmektir. Halvete giren yani çile çeken derviş, muhakkak kontrol altında olmalıdır. Orada kendi başına gibi gözükse de aslında kendi başına bırakılmamıştır. Dervişin çile çekmesinin nedeni, kendini ahâlden üstün görmek değildir.

63 Öztürk, “Tasavvufi Düşüncenin Bağımlılığa Bakışı”, 515.

Sâlik, ahâlinin kendisine zararı dokunmasın diye halvete girer, çile çekerse o zaman devreye benlik girer. Ömer Tuğrul İnançer, dervişin “Benim ahâliye zararım dokunmasın” şeklinde düşünmesinin mühim olduğunu söylemiştir.

Herkesin bir mânevî büyümesinin olduğunu işaret etmek üzere sık sık “Süt çocuğuna bulgur pilavı yedirilmez” sözünü söyleyen Ömer Tuğrul İnançer, çilenin tamamen bir tasavvuf terimi olduğunu vurgular. O, kelimenin aslının çille olduğunu belirtir. *Kubbealtı Lügati*’nde bu durum şöyle izah edilir: (چله) *i.* (Fars. *çihil* “kırk” > *çihile* > *çille* “kırk günlük riyâzet”)⁶⁴ *Cihar* dört, *çihil* ise kırk demektir. Çille, ciharin çoğaltılmışıdır. Bir sohbetinde, eziyetli hayata çileli hayat dendiğini vurgulayan İnançer, Arapçada kırk anlamına gelen erbain ile münasebet kurar. Halvetin kırk günlük süresinin adının erbain olduğunu, buna “erbain çıkarmak” dendiğini, bunun Farsçadaki adının ise çile olduğunu belirtir. Çile, eziyet ve cevrin dışarıdakilere göre olduğu hususuna dikkat çeken İnançer, “Tadını almayan bilmez” diyerek “Kime göre eziyettir?” diye bir soru sorar. Çile çıkarmak, dışarıdan görüldüğü gibi değildir. Kişinin muhabbetten, aşktan behresi yoksa yaşadığı bu hâl, ona cevir gibi gelebilir. Ancak emek, muhabbeti besler. Çile ise emek gerektirir. Böylelikle İnançer, aslında çilenin, onu yaşayan için güzel bir şey olduğunu anlatmaya çalışır.⁶⁵

İskender Pala, “çile çekmek” ifadesinin bir tasavvuf terimi olduğunu belirtmekle beraber, bu deyimini bir anlamının daha olduğunu, bazı insanların her iki anlamı birden ima ederek bu sözü söylediklerini aktarmıştır:

Tüfeğin icadından evvelki zamanların en önemli silâhının, ok ve yay olduğu muhakkaktır. Atalarımız yayın kavisli kısmına ke-man, yayı germeye yarayan ipe de kiriş veya “çile” demişlerdir. Çile, genellikle hayvan ba-

64 “Çile”, *Kubbealtı Lügati*, Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/%C3%87%C4%B0le>.

65 Ö. Tuğrul İnançer, “Enderun Sohbetleri”, *Vav TV* (16 Nisan 2021), <https://www.youtube.com/watch?v=o2l-KW4nozc> 1:03:00 ve devamı.

ğırsağından yapılır ve ince olanı tercih edilmiştir. Osmanlı askerî teşkilâtının güngörmüş askerlerinin ağzından sık sık “Çok çile çektik vesselam! Ben az mı çile çektim karında! Biz ne çileler çektik!, vs.” sözler duyulduğunda aslında “kirişe asıldık” demek istedikleri; ancak, deyimın diğer anlamını da ima ettikleri anlaşılırmış.⁶⁶

Ömer Tuğrul İnançer ise eserinde çile çekmek hususunda Hz. Mevlânâ'nın ne buyurduğunu şöyle aktarır:

Dışarıdan ahalinin yaka silktiği yârdan çile gelmez, yârdan medet gelir. Rabbini yâr edenler için çile mevzubahis değildir. Zahirde öyle gözükür. Ayrıca erbab-ı zahire, tasavvuf hayatının çok açık olmadığına göstergesi olarak bir engel olarak da kullanılır. Bu kadar söz dinleyemezsin, bu kadar işi yapamazsın diye, baştan caydırmak için kullanılır. Çünkü tasavvufta ‘gelme gelme; dönme dönme’dir.⁶⁷

Yukarıda geçen “Gelme gelme, dönme dönme’dir” ifadesi şu şekilde açıklanabilir: Bilhassa Ahîlik ve Bektaşîlik’te âyinlerde ortak bir nasihat verilir. Bektaşîler “Gelme, gelme; dönme dönme; gelenin malı, dönenin canı” şeklinde nasihat verirken fütüvvet ehli ise “Gelenin malı, gidenin başı gider” diyerek gelme ve gitme hususunda iyi düşünülmesi gerektiğine dikkatleri çekmişlerdir.⁶⁸ Ömer Tuğrul İnançer, çilenin nasıl bir şey olduğuna misâl vermek üzere Aziz Mahmud Hüdâyî’den bahseder. İnançer’e göre, Bursa Kadısı iken bir dava münasebetiyle tüm bildiklerinin bir hiçten ibaret olduğunu öğrenen ve kunduracı Mehmed Dede vasıtasıyla Hz. Üftade’ye intisap eden Hüdâyî Hazretleri, İnançer’e göre çilenin esasını çekmiştir:

66 Pala, İki Dirhem Bir Çekirdek, 38.

67 İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 149- 150.

68 bkz. Muhittin Eliaçık, “Anadolu İkliminde Gelişmiş Bektaşîlik ve Ahilik Üzerinde Ortak Ritüeller İncelemesi”, *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşîlik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı*, ed. Orhan Kurtoğlu, Ayşe Çamkara Erginer, (Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2018), 514.

Bursa Kadısı demek çok önemli bir görev demek. O, koskoca Bursa Kadısı sırtında sırlıkla, arkasında bir sürü kedi köpekle ciğer satıyor, nefsinı öldürecek, mürşidinin terbiyesi öyle. Bir mahalle arasından geçerken eski sürgülü kafesli camlardan biri açılmış, ihtiyar bir hanım teyze (Züğürt Ağa filminde kısık sesle ‘Çiğ köfte, domates’ diye bağıırıyordu Şener Şen. Satıcı dediğin gür bir sesle bağıırır. O da kısık bir sesle ciğer diye bağıırıyormuş) kafesi açıp ‘Sana şeyhin öyle mi söyledi!’ de-yivermiş.⁶⁹

İnançer, tasavvuf ıstılahında “er”in cinsiyetinin olmadığını, kadından da er olabileceğini belirterek kafesi açıp söz söyleyen “er”in tavrına dikkat çeker. Ona göre, erkeğe rahmet okutan erkek kadınlar da vardır.

Nefsinı terbiye etmeye çalışan Hüdâyî Hazretleri, Uludağ eteklerinde gayet yüksek bir mevkide bulunan Kestanelik üstünde tekke hizmetleri ile meşguldür. Tuvalet temizliği de yapmaktadır. Eski tuvaletler, S boru henüz icat edilmediği için hep evlerin dışındadır ve koku çok fazla olmaktadır. Dışarıdaki binada tuvalet temizlerken kendisinin bıraktığı Bursa Kadılığı makamına yeni biri atanmıştır. Bu yeni kadı, mutlaka yüce bir merasimle karşılanır. Yeni kadı efendi, eskiden Kurşunlu’da yer alan iskeleye gelir. Vakit akşamüstüdür. Güneş, ışıltılı koşumlarıyla atların kılık kıyafetlerini aksettirir:

İşte bütün bunları görünce Aziz Mahmud, ‘Şurada yaptığın işe bak!’ diye bir an aklından geçmiş. Tövbekâr olmuş ama o an aklından böyle bir söz geçirmiş olmanın kefareti olarak süpürgeyi atmış, sakalıyla temizlemeye başlayınca tuvaletleri, ensesinden yakalamış ‘Kıyamam!’ demiş Hz. Üftade. İşte çile böyle bir şeydir. Hepimize şimdi helâ temizliği kerih gelir, ama kerih gelmezse Aziz Mahmud Hüdâyî oluruz.⁷⁰

69 İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 150.

70 age. 151.

Aziz Mahmut Hüdâyî, çektiği bu çile sayesinde Üftade Hazretleri'nin yanında yetişecek ve böylece Celvetiyye tarikatı teşekkül edecektir.⁷¹ Bir sohbetinde, Üftade Hazretleri'nin Hüdâyî Hazretleri'ni tahkir etmek için bu şekilde davranmadığını özellikle belirten İnançer, bu durumun tamamen onun zâtına mahsus, özel bir terbiye olduğundan söz eder. Ona göre, nefis terbiyesi için herkesin sokakta sırıkla ciğer satmasına lüzum yoktur. Sonuç olarak bugün Aziz Mahmut Efendi, Bursa Kadısı olarak anılmamaktadır.⁷² O, şimdi Hazret-i Pîr olarak anılıyorsa Ömer Tuğrul İnançer'e göre tamamen aldığı bu terbiye sayesinde.

10. Edep: Eline, Diline, Beline Sahip Ol

Tasavvufa göre edep, evvela Allah'a ve O'nun habibi olan Peygamberi'ne karşı özel bir hâl takınmaktır. Edep; sadece namaz ve tespihat gibi ibadetlerde değil, her an Allah'ın huzurunda olduğunu idrak ederek laubali olmamak, tazime son derece itina göstermektir. İnsanın her an huzurlahta olduğunu hissedebilmesi ise tasavvufun maarif metotlarından biri olan rabıta ile ilişkilidir. Aynı durum büyükler için de geçerlidir. Bir büyüğün hürmetine aykırı bir şey yapmamak için de aynı tavır takınılır. Kişi onu görmese, onun uzağında olsa dahi, her daim onun huzurunda ve yakınında olduğunu hissetmesi ve buna göre bir hâl takınması, edeptir. Edeple, ilâhî kurallara riayet etme arasında sıkı bir münasebet vardır. Rab, kelimesinin mürebbi ile aynı kökte olduğu ve terbiye eden mânâsına da geldiği göz önüne alındığında, aslında terbiyecisini duymayan, hissedemeyen insanın edepsiz olduğu söylenebilir. Aslı prensiplere uymamak, aşkın ucuzlaması vb. şeyler, bir müddet sonra kişinin hiçbir şeyden utanmamasına yol açabilir. O zaman, özgürleşme adı altında ahlaksızlaşma gündeme gelir ki bu da eline, diline ve beline sahip olmayan "edepsizi" gün yüzüne çıkarır.

71 bkz. Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020), 30.

72 İnançer, "Allah'ın En Sevmediği Hâl".

Edebin birçok tarifi olmakla birlikte genel olarak bu kavram, kişiyi kötü davranışlardan vazgeçirme iradesi ve yeteneği olarak tanımlanır. Esas itibarıyla terbiye, nezâket, özenilecek ve hayranlık uyandıracak hâl gibi mânâlara gelir. Bir tasavvuf tâbiri olarak, daima Hakk'ın huzurunda olduğunu bilip bu huzurun gerektirdiği şekilde davranma, kâinat-Allah'ın birliğini görerek bütün yaratılmışlara karşı saygılı olma şeklinde tarif edilen edep,⁷³ Ömer Tuğrul İnançer'in üstünde durduğu sözlerdendir: "Edeb'sizce 'edebiyat' olmaz. Kem âlât ile kemâlât olmaz. Edepsize de edepsiz dememek terbiyesizliktir. Edepsize edepsiz dememek, edepçilerin hakkını çiğnemektir."⁷⁴

Edep, bir sosyal yapının kurumları vasıtasıyla şekillendirildiği, istenen davranışlar bütünü olarak da tanımlanabilir. Anadolu insanı, bu durumu kıvrak zekâsıyla eline, diline, beline sahip olmak deyiminin ilk üç kelimesinin baş harfleriyle formüleştirecek edebi içselleştirmiştir. Bu düstura uymayı, edebî vazgeçilmez şartı olarak kabul eden Anadolu insanı, çizilen sınırları aşan kimseleri edepsiz olarak nitelendirir. Onları kimi zaman, ayrıştırıcı utan-dırma yaklaşımıyla ıslah etmeye çalışır.⁷⁵ Hâsılı bu, aslında Anadolu irfanıdır. Anadolu insanının bu formüleştirmeyi yapmasında, ister istemez tesiri altında kaldığı tasavvuf ve tarikat folklorunun da etkisi vardır. Çünkü Ömer Tuğrul İnançer'in de belirttiği gibi, her dergâhta bilaistisna "Edeb Yâ Hû!" levhası asılıdır.

73 "Edep", *Kubbealtı Lügati*, Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/EDEP>.

74 İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 111.

75 bkz. İbrahim Çekiç, "Edep Ender Edebiyat", *2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi*, ed. M. Koçak, (Ankara: Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi Yayınları, 2016), 272.

Fotoğraf 4: Edeb Yâ Hü⁷⁶

Edep, tarikat adabının olmazsa olmazıdır:

En fazla talik yahut celi sülüs hat ile yazılan bu ibare, aslen tarikat adabına mugayir bir hareketi sadır olan dervişe hitaben, mürşit ağzından dökülür. Ancak zamanla yalnızca tasavvuf çevreleriyle sınırlı kalmayıp bütün bir Türk-İslâm kültürünü kaplayacak şekilde şöhret bulmuş, yaygınlaşmıştır. Bu bakımdan tasavvufî mekânların haricinde dahi Edep ya Hu'lara rastlamak mümkündür.⁷⁷

Ömer Tuğrul İnançer, bir sohbetinde elif, dal ve be harflerinden oluşan edebi, Efendimiz'in bir hadisi ile ilişkilendirir: *Kur'ân-ı Kerim Allah'ın sofrasıdır. Oradan edinebildiğiniz şeyleri edinin.* Hâsılı İnançer, kavramın tanımını şöyle yapma ihtiyacı duyar: Eline, diline, beline sahip olmaya edep denir.⁷⁸ Aslı Arapça olan ve çokluk hâli adap olan kelimeyi güzel bir yorumlama ile Türkçeleştirdiğimizi ifade eden İnançer, sözcüğü yukarıdan aşağıya nasıl yazdığımızı da şöyle tarif eder:

E
D
B
Elif, Dal, Be

76 Muzaffer Ozak, "Ahmet Depeler Hattı", <https://www.flickr.com/photos/muzafferozak/18586070478/in/photolist-QRe8s1-ujow99-ujotel>.

77 Pala, *İki Dirhem Bir Çekirdek*, 28.

78 Ö. Tuğrul İnançer, "Müslüman Şahsiyeti ve Edep", *Konuşacaklarımız Var* (5 Eylül 2022), <https://www.youtube.com/watch?v=kWOMI-Z8bBY>.

Demışiz ki: Eline, diline, beline sahip ol...⁷⁹

Bu durum, saygı ve edebın terk edilmediği tasavvuf ve tarikat folklorunda yaşanan "hâllerin", topluma nasıl sirâyet ettiğinin güzel bir misâlidir.

11. Habbeyi Kubbe Yapmak

Dervişler için hazırlanan çeyiz, elbette gelin olacak hanım için hazırlanan çeyizden mânâ ve muhteva bakımından farklılık arz eder. Derviş çeyizinde yer alan eşyalar, bunları kullanan zât için asla alelâde unsurlar değildir. Tasavvuf ehli, eşyanın da ruhu olduğunu bilir ve herhangi bir nesneyi eline aldığında veya birine verdiğinde hafifçe öperek alır ve aynı şekilde öperek verir. Tasavvufî hayatın inceliklerinden olan bu hâl, dervişin kalbinde o nesneye karşı bir hürmet uyandırır. Yatağına yatığında yastığını öpüp uykuya dalan, uyandığında yine onu öpen; ceketini giymeden önce yakasını öpen, çıkarırken de aynı hareketi yapan zât, ancak bir dervîştir. Allah'ın yarattığı her şeyin Allah'ı zikrettiğine dair imandan kaynaklanan bu tavır, kimi zaman eşya ile konuşmaya kadar varır. Eşyanın laftan anlayacağını bilen derviş, gerektiğinde ona seslenir. Her ne kadar cemadat, cansız cisimler demek olsa da tasavvuf ehli, onların da bir cana sahip olduklarını bilir.

Habbe, derviş çeyizi arasında yer alan unsurlardan biridir. Cihâz-ı tarikat da denen derviş çeyizinde genel olarak şunlar bulunur:

Sözlüklerde "cihaz-ı tarikat" kavramı kapsamında tâc-ı şerif, hırka, teslim taşı, alem, kanberriyye, habbe, palheng, tesbih, asa, keşkül, teber, tuğbend, ibrik, pabuç gibi kılık kıyafetten ritüel eşyalarına, gündelik hayatta kullanılan eşyalara, mutfak eşyalarından musiki aletlerine kadar oldukça geniş bir çerçevede sunulmaktadır.⁸⁰

Ömer Tuğrul İnançer, "habbeyi kubbe yapmak"

79 İnançer, *Vakte Karşı Sözcükler*, 151.

80 Elif Ceylan Erol, "Tarikat Eşyalarında Süsleme ve Sembolizm Üzerine Bir Deneme", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 100 (2021): 622.

tâbirinden bahsederken habbenin aslında “su kabarcığı” anlamına geldiğinden söz eder. Çokluk hâli habâb olan kelime, onu ister istemez Fuzûlî hazretlerine götürür:

Bozma ey mevc gözüm yaşı habâbın ki bu seyl
Komadı hiç imâret bende binadan gayrı⁸¹

Habbe, aynı zamanda “yuvarlak tane” mânâsında olup “bitkilerin taneleri, tohum ve çekirdekleri” anlamlarında kullanılmaktadır. Tarikatlerde küçük akik, Nefes, Seylan, yeşim, cevher, balgami gibi taşlardan yapılmış taneler habbe olarak adlandırılmaktadır ve bunlar kemer uçlarına ya da kıyafete takılmaktadır. Tane mânâsındaki bu kelime,

81 Eserin bu kısmında Fuzûlî’den uzunca bahseden İnançer, bize onun isminin mânâsını dahi doğru öğretmediklerinden söz eder. Fuzûlî kelimesinin, “fazl”; yani cömertlik ve iyilik anlamına geldiğine vurgu yapar. Gereksiz fazla şey anlamına gelen “fuzul” kelimesi ile bir ilgisinin olmadığından bahseder. Onu bir âşik olarak nitelendiren İnançer, onun Ehl-i Beyt-i Mustafa olduğunu belirtir. Fuzûlî’nin, Hz. Hüseyin’in türbesinin vakfiyesinin bekçisi, Hz. Hüseyin Efendimiz’in türbedarı olduğundan söz eder. Fuzûlî, aslında vakfiyede çalışmaktadır. İnançer’in ifadesiyle Fuzûlî, meşhur Şikâyetnâme’sinde “Selam verdim rüşvet değildirdi deyü almadılar” sözüyle aslında vakıftaki çalışanların para çaldıklarını ve vakfa iyi bakmadıklarını anlatmaya çalışır. Kısacası, Şikâyetnâme kendisiyle ilgili değildir. Aslında, Bağdat’taki idarecilerin Hz. Hüseyin Efendimiz’in vakfına ve türbesine gerekli özeni göstermedikleri hakkında Sultan Süleyman Han’a yazdığı bir dilekçedir. Onun Hz. Hüseyin sevgisine değinen İnançer, Fuzûlî’nin kendi türbesinin konumu hakkındaki talebini de paylaşır: “Benim türbemi öyle bir yere yapın ki sabahleyin güneş Hz. Hüseyin’in türbesinin kubbesine vurmadan bana doğmasın.” Güneş, Hz. Hüseyin Efendimiz’e vurmadan bana vurmasın, beni ona göre defnedin demiştir. 1974’te, Hz. Hüseyin ile Fuzûlî’yi ziyaret ettiğinden, o sırada Fuzûlî’nin türbesinin Hz. Hüseyin’in batı tarafında yer aldığından, ancak daha sonra türbenin yerinin değiştirildiğinden bahseden İnançer, “Allah’ın öyle nazlıları vardır ki kabrinin yeri değiştirildi diye bütün ahâliyi yok ettirebilir” der. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 152. Bir sohbetinde ise insanların, Fuzûlî’yi Şiî zannettiklerinden yakınıdır. Halbuki Şîa, cenaze namazını üç tekbirle kılar. Ehl-i Sünnet ise dört tekbirle kılmaktadır. Fuzûlî bir şiirinde, “Dört tekbirle kılarlar namazım” diyerek Ehl-i Sünnet olduğunu vurgulamıştır. Ö. Tuğrul İnançer, “Hadislerdeki İnceliği Âşıklar Bilir”, *Bekir Develi ile Peynir Gemisi* (5 Şubat 2020), <https://www.youtube.com/watch?v=mFDrWRatLkQ>.

Bektâşîye tarikatında kanberriyye ve teslim taşlarının uçlarına, hırkaların iki yanına yedi ya da on dört adet olacak şekilde takılan tanelere verilen isimdir.⁸² Ömer Tuğrul İnançer, habbenin tarikat çeyizlerinden olduğuna vurgu yapar. Bir ziyaret yapıldığında, pir evine uğrandığında bir Bektâşî veya Mevlevî dervişi habbe takar. Ziyaretin yapıldığını göstermek üzere hırkanın iki yakasına habbe takılır. Habbenin ucuna bir iğneyle zincir takılır ve taşınır. Hacılar ise iki habbe takarlar. Aslında habbe, tasavvufî bir kelimedir ama mübalağa etmeye bu vesileyle habbeyi kubbe yapmak denmiştir.⁸³ Bu durum da halkın tasavvuf ve tarikat folklorunun bir parçası olan habbeyi hayatın içine nasıl soktuğuna dair güzel bir misâl hükmündedir.

12. Çelebi Adam

Hayasızlığın özgürlük ve cesaret olarak algılandığı, kişinin dürüst olduğu sürece her şeyi yapmasının mübah olduğunu anlatmaya çalışan bu zamanın ahlak anlayışıyla; görgülü, terbiyeli, olgun kimse anlamına gelen “çelebi” kelimesi arasında bugün münasebet kurmak zor olabilir. İnsanın yüceliği, Tin Süresi’nde “ahsen-i takvim” olarak tanımlandığından aslında, insandan beklenen bu yüceliğe yaraşır bir şekilde davranmasıdır. Ancak bu ahsen-i takvim içerisinde değerlendirilebilecek bir de meşrep vardır. Yaradılış, huy, karakter gibi mânâlara gelen meşrep, Allah’ın herkesi birbirinin aynı şekilde yaratmadığının da bir göstergesidir. Yaradılış farklılıklarını doğru anlamak ve doğru görmek lazımdır. Bu noktadan hareketle, kimi insanların ince ruhlu ve hassas yaratıldıklarını söylemek gerekir. Çelebilik, bilhassa bu tip ince ruhlu, zarif insanlara yaraşan bir haslettir. Çelebi denen bu zatların bir hususiyeti de kendilerinden bahsetmemeleri, kendilerini övmemeleridir. Terbiyeli olmak mecburiyetinde olduğunu bilen çelebi, her daim buna göre yaşar.

Nazik, efendi, edepli mânâlarına gelmesinin yanın-

82 bkz. Erol, “Türk Sanatında Tarikat Eşyaları: Ritüeller Bağlamında Sembolik Okuma”, 219.

83 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 152.

da çelebi, tasavvufî bir anlam da içerir. “Filanca zât çok çelebi adamdır” tâbiri hakkında izahat veren Ömer Tuğrul İnançer, zarif ve nazif eski İstanbullu'nun “çelebi adam” ifadesini kullandığından söz eder. İstanbul kültürüne sahip olan, bu ağızla konuşan, İstanbul mûsikîsini dinleyen kimselerin şimdilerde saklandıklarını, pek ortada görünmediklerini de dile getirir.

Kubbealtı Lügati kelimeyi şöyle açıklar: “Eski Türkiye Türkçesinde ‘efendi, sâhip; Rab, Tanrı’ anlamlarına gelen *çalap* kelimesinin *çalabı* şekli de vardır; *çelebi* bu ikinci şekilden gelmiş olmalıdır”⁸⁴ Araştırmalar da sözlükteki bu bilgiyi doğrular niteliktedir:

Asil, zarif, okumuş, bilgili kimseler için kullanılan bir unvan olan ‘çelebi’, Türkmen dilinde Allah’ın isimlerinden biri olan ‘Çalap’tan gelmektedir. Sondaki nisbet ‘yâ’sı ile kelimeye ‘çalabî’, yâni ‘Allah’a mensup, Allah’a bağlı’ anlamı verilmiş ve telaffuzu zamanla ‘çelebi’ şekline dönüşmüştür. Kelimenin Grekçeden veya başka bir Hint-Avrupa dilinden geldiği konusundaki iddialar ise inandırıcı olmaktan uzaktır. Nitekim İbn Battûta, ‘çelebi’nin Anadolu’da ‘efendi’ anlamında kullanıldığını belirtmektedir.⁸⁵

Ömer Tuğrul İnançer de eserinde, Çalap’ın en eski Türkçede tanrı anlamına geldiğini belirtir. Rab kelimesinin Arapçada terbiye eden demek olduğu göz önüne alınırsa çalap, mürebbi mânâsındadır. İnançer’e göre en eski Türkçede tapılacak anlamında değil, terbiye edici mânâsında kullanılmıştır. Ancak zaman içinde kelime dönüşüme uğrayarak tanrıya ait olmak gibi bir anlama gelir. Bu, Allah adamı olmak da demektir. Onun verdiği bilgiye göre çelebi, bir tasavvuf tâbiridir. Mevlevîler’e göre Hz. Mevlânâ soyundan gelenlere, Bektâşîler’e

göreysen pîr soyundan gelenlere “çelebi” denir.⁸⁶ Mevlevîler’de ve Bektâşîler’de bu kelime özel olarak kullanılır. Mesela İnançer, bu tarikatlerde bütün şeyh çocuklarına “çelebi” dendiğini belirtir. Çünkü şeyh çocuğu, geldiği aileden dolayı Allah adamı olmak durumundadır. Normalde, bir zâtın çocuğu olmak demek, o zât gibi bir kimse olmak anlamına gelmez. Ancak bu misâlde, kan bağı göz önüne alınır. İnançer, bu özelliğin Mevlevîliğe ve Bektâşîliğe ait özel bir eğitim sistemi olduğunu da bilhassa vurgular.⁸⁷

Mevlevîyye’de Konya’daki Âsitane şeyhlerine ve Hz. Mevlânâ sülâlesinden gelenlere mutlaka “çelebi” dendiğinden bahseden İnançer, “Ocaklı” tâbir edilen Bektâşî-Alevîleri’nden de söz eder. Bunların, Hacı Bektaş Veli’nin Kadıncık Ana ile olan evliliğinden olan çocukları olduğuna inanırlar. Onlara da Bektâşî Çelebisi denmektedir:

O zamanlarda Birinci Büyük Millet Meclisinin Başkanı Mustafa Kemal Paşa. İkinci başkanlardan biri Mevlevî Çelebisi Abdülhalim Çelebi Efendi Hazretleri, diğeri Bektaşî Çelebisi Cemaleddin Çelebi Hazretleri’dir. Niye söylediğimi fehmimize terk ediyorum. Gökten zembille inmedik biz.⁸⁸

Daha Meclis kurulmamış ve Mustafa Kemal Paşa Samsun’a çıkarak Millî Mücadele’yi başlatmışken bu sırada Osmanlı Devleti’nin başkenti İstanbul’un, İngiltere ve Fransa tarafından işgal edileceği anlaşılır. Başkentin Anadolu’ya taşınması ihtimali ortaya çıkar. Ocak 1919’da ise İngiliz Yüksek Komiserliğine Hacı Bektaş Veli dergâhı çelebisi Cemaleddin Efendi tarafından protesto telgrafları gönderilir.⁸⁹ Görüldüğü gibi Bektâşî Çelebisi Cemaleddin Çelebi, Meclis kurulmadan evvel de faaliyetlerde bulunmuş bir zâttır.

86 bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 94.

87 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 153.

88 age. 155.

89 bkz. Haşim Erdoğan, “Hacı Bektaş Veli Dergâhının Birinci Dünya Savaşı ile Millî Mücadele Dönemindeki Tutumu ve Mustafa Kemal Paşa ile İlişkileri”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* Hacı Bektaş Veli Özel Sayısı (2021): 197.

84 “Çelebi”, *Kubbealtı Lügati*, Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/%C3%A7elebi>.

85 Betül Saylan, “Mevlânâ Âilesi ve Mevlevîlik’te Çelebilik Makamı - Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyân Örneği - (Doktora, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 21.

Ömer Tuğrul İnançer, eserinde bir çelebilik örneği de verir: Sultan Abdülaziz Han, Kavalalı Mehmet Ali Paşa ailesinden Tevfike (Tevhide) Hanım'a gönlünü kaptırır.⁹⁰ Mehmet Emin Âli Paşa ise bu birlikteliğe karşı çıkar:

'Sultanım, kendi istediğinizi yapamazsınız, siz devletsiniz, Mısır hanedanından kız alırsanız, Allah bir evlat verirse o hanedan tahtınızda hak iddia eder.' 'Affedersiniz Paşa hazretleri, ben bunu düşünemedim' der. (...) Aşk böyle bir şeydir. Sultan Aziz Han da devlet için vazgeçmiştir aşkıdan. İşte çelebilik, Allah'a ait olmak böyle bir şeydir. Bir terbiye sistemidir⁹¹

Sultan Aziz'in bağrına taş basıp evlenmemesi, Ömer Tuğrul İnançer tarafından "çelebilik" olarak değerlendirilmiştir. Çünkü ona göre, devlet için aşktan vazgeçmek çok zor bir şeydir.

13. Ağzı Kara

Dervişliğin bir okul olduğunu dile getirmiş olan Ömer Tuğrul İnançer, bu okulun hataya açık bir yer olduğunu bilhassa vurgulamıştır. Tasavvuf sırlarını dışarıya vermek, ağzı kara olmak anlamına gelirken aynı zamanda, iftira atmak da ağzı karalıktır. Hata yapıldığı takdirde bunu müsamaha ile karşılayan tasavvuf, dervişin de bir insan olduğu hakikatini göz ardı etmez. Bu noktada, insan tipleri içerisinde en aşağılık kimseler olarak görülen münafıklar hatırlanır. Resullullah'ın huzurundaki münafıkları kovmadığı hakikati göz önüne alınarak hata yapan dervişe müsamaha ile yaklaşılır. Dergâhta dervişler arasında dahi münafıklar olabilir. Ancak bu noktada, şu hususiyete dikkat çekilir: Dergâhlar bu şekildeki olumsuz tipleri düzeltmek için vardır. Mürşit, gönlün-

90 Ö. Tuğrul İnançer, bir başka sohbetinde de Sultan Aziz Han'ın yaşadığı bu hâlden bahsetmiştir. bkz. Ö. Tuğrul İnançer, "Muradını Unutan Bizden Değildir", *MyMecra* Youtube Kanalı (2 Nisan 2022), https://www.youtube.com/watch?v=EXC_In0Cixs.

91 İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 154.

deki himmeti ile müridine yol gösterir, onun iyi olmasını sağlar. Hatta mürşit, derviş kötü huyunu yenebildiyse onun kendisini geçmesini de ister. Kısacası dervişin ağzı karalığa düşmesi, düzelttiği takdirde daha sonra kendisi için hayırlara vesile olabilir. Mecaz anlamda kullanılan ve kara haber vermekten hoşlanan, şom ağızlı mânâsına gelen "ağzı kara", aynı zamanda bir yerde konuşulanı veya yapılanı duyup görmesi istenilmeyen kişi anlamında da kullanılır.⁹²

Kubbealtı Lügati'nde her şeyi kötüye yoran, kötü haber vermekten hoşlanan (kimse), şom ağızlı, fitneci olarak tarif edilir.⁹³ Bu tâbirin tamamen tasavvufî bir söz olduğunu dile getiren Ömer Tuğrul İnançer, tasavvuf sırlarını dışarıya verenlere böyle dendiğini ifade eder. Aynı zamanda iftira edenlere de "ağzı kara" denmektedir. Ahmet Talât Onay da bu tâbiri tasavvufî ilişkilendirmiş ve tâbirin Bektâşîler arasında kullanıldığını dikkat çekmiştir: "[Ağzı kara] Boşboğaz, yalancı ve münafık demektir. Bektaşî ve Alevîler arasında- meclislerinde kendilerinden olmayan biri bulunduğu zaman söylenir."⁹⁴

Hâsılı "ağzı kara", günlük hayatımıza girmiştir. Günlük hayatta ise sadece iftira edenler yani müfteriler için kullanılmaktadır.⁹⁵ Aslı itibarıyla bir tasavvufî ifadedir.

14. "Abdala Malum Olur"

Hadiselerin zuhurunu sadece akılla yorumlamak, "Abdala malum olur" sözünün anlaşılmasını engeller. Her şeyi anlamsız bir rastlantıya bağlamak, her şeyi bir tesadüf olarak görmek, tasavvufa göre kâinatın gizli ahenginden yüz çevirmek demektir. Doğruyu, eğri şekilde görmek, hiçbir şeye "anlam"

92 "Ağzı Kara", *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <https://sozluk.gov.tr/>.

93 "Ağzı Kara", *Kubbealtı Lügati*, Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/a%C4%9F%C4%B1z>.

94 Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2000), 75.

95 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 155.

yüklememek ve ilâhî işaretlerden kaçmak demektir. Böyle davranan bir insanın, ilhamât-ı Rabbânî'ye duyarlı hâle gelmesi mümkün değildir. Aslında her kişi, hazret-i insan olması hasebiyle bu tip hayret hâli uyandırabilecek ilhamlara açıktır. Kişi, gün içerisinde yaşadığı anlamlı rastlantılar gibi hayret kaynaklarını doğru okumazsa, bunu bir mesaj ve işaret olarak görmezse sonsuzluğa açılan pencereyi kapatmış olur. Tasavvufa göre insan, yaşadığı bu hadiseyi teğet geçmemeli, içine sindirmeli ve ibret gözüyle tefekkür etmelidir. Abdal ise doğruyu, yine doğru şekilde görebilen, kaosun içindeki düzeni fark edebilen böyle bir zâttır. Onun yaşadığı hâl, geçici bir şey olmaktan uzaklaşmış ve artık makamlaşmıştır.

Halk arasında “Aptala malum olur” diye bilinen söz, *Kubbealtı Lügati*'ne de böyle geçmiştir: “*Aptala mâlûm olur: Olacak bir şeyi önceden söyleyenlere karşı şaka yollu kullanılır.*”⁹⁶ Araştırmalarda bu söz hakkında şunlar dile getirilir:

Abdala malûm olur atasözü, melâmî dervişin halk nezdinde bıraktığı gizemle de ilgilidir. Her geceyi kadir, her gördüğünü Hızır bilmekle terbiye edilmiş nesil, gezgin melâmî dervişini de bu beklenti ile karşılamış ve ona çeşitli olağan dışı hâller yüklemiştir. Bir şeyin olacağını önceden sezen kimseler için söylense de bugün için sezgi dışı, üzerine sezgi yakıştırılmayan durumların, alaycı bir ifade ile dışavurumunu karşılar. Tarihî süreçte deyim oluşumu melâmî dervişlere atfedilen keramet derecesi ile ilgilidir. Çünkü malûm olmak, ilâhî bir güç tarafından bilgilendirilmek, sezdirilmek demektir.⁹⁷

Ömer Tuğrul İnançer, bu sözün doğrusunun “Abdala malum olur” şeklinde olduğunu belirtir. Çok kullanılan bir söz olmakla birlikte, bunun hafif hakaretimiz bir ifade olduğunu da ilave eder. Halbuki İnançer'e göre abdallar, yerine “bedel” bırakabilen

yüksek zatlardır. Sözlükte kelimenin kökü şöyle tarif edilir: (بدال) *i.* (Ar. *bedel* “karşılık” veya *bedil* “halef, bedel” in çoğul şekli *ebdâl* > *abdâl*) [Kelime Türkçede teklik anlamında kullanılmıştır].⁹⁸

Abdallar, bir yerde birden fazla şekilde görünebilirler. Onlar, aynı zamanda ricâlî' l-gaybın mühim zâtlarından. Bu yüzden hafidirler. Ahmet Talât Onay, kelimenin tasavvufî mânâsı hakkında, abdalların ricâl-i gayb olmalarına da işaret ederek şu bilgileri verir:

Tasavvuf istilahlarından olan bu kelimenin doğrusu *ebdâldır* ve *bedelin cem'i*dir. Allah yeryüzünü yedi iklim üzerine yaratmıştır. Bu iklimlerin manevî idaresini birer *abdâl* marifetiyle idare etmektedir. Her iklimin işleri, mensûb olduğu semâdan gelir ve buraya o semânın en büyük yıldızının ruhaniyeti bakar. Her iklim *abdâlî*, yani *bedeli* peygamberlerden birinin kalpleri üzerine bulunurlar.⁹⁹

Her *abdâl*ın, peygamberlerden birinin kalbi üzerine olmasının ne mânâyâ geldiğini anlayabilmek için tasavvuftaki şu bilgiler hatırlanmalıdır: Üç yüzler, kırklar, yediler, üçler ve kutuptan oluşan ricâl-i gaybe, gayb erenleri de denir. Mânevî mertebelerin en yükseği kutuptur. Kutup vefat edince yerine üçlerden biri geçer. Üçlerden biri vefat ederse yerine yedilerden biri geçer. Yedilerden biri vefat ettiği takdirde yerine kırklardan biri geçer. Kırklardan vefat eden olursa yerine üç yüzlerden biri geçer. Son olarak üç yüzlerden biri vefat ettiği zaman yerine, halk içerisinde Allah'ın seçtiği biri geçer. Yeni vazife almış üç yüzlerin kalpleri Hz. Âdem'in kalbi üzerindedir, yani ondan ilham alırlar. Kırklar, Hz. Musa'nın kalbi üzerindedirler. Yediler ise Hz. İbrahim'in kalbi üzerine olurlar.

Ömer Tuğrul İnançer, abdalların en önemli özelliklerinin mesafeyi aşma şeklindeki tayy-i mekân olduğunu belirtir. Birden çok yerde görünebilen bu zatlara, sadece “olanlar” malum olmaktadır. Gayb

96 “Aptala malum olur”, *Kubbealtı Lügati*, Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/aptal>.

97 M. Esat Harmanlı, “A[pt]al'ın Velice Görünümü”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4 (2006): 87.

98 “Abdal”, *Kubbealtı Lügati*, Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/abdal>.

99 bkz. Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, 56.

ise hiç kimseye malum olmaz, çünkü gaybı ancak Allah bilir. Bu durumu, İnançer şöyle açıklar:

Ne falcı bilir ne abdal bilir ne Resullullah bilir. Gaybı ancak Allah bilir. Zat-ı uluhiyetine aittir. Peki, abdalın bildiği nedir? Zaman ve mekânla sınırlı olmadığı için başka yerde olanları bilir, bundan ibarettir. Yoksa gayb değil. Gayb, beş duyu ile algılayamadığımız şeylere denir. Bilinmeyen şeye gayb denmez. Biz beş duyu ile algılayamıyoruz, ama vardır o. İşte odur. Bizim algılayamadığımız şeyleri abdal, o beş duyunun dışına çıktığı için algılar. Ama bilinmeyen, gizli olan şeyin arkasına sığmaz. İşte ‘aptal’a malum olmaz, ‘abdal’a malum olur.¹⁰⁰

Bir sohbetinde ise “İman, gaybadır” sözü üzerinden durumu izah eden Ömer Tuğrul İnançer, “gayb” kelimesinin doğru algılanmadığına vurgu yapar. Genellikle, “kayıp, bilinmeyen” olarak idrak edilen “gayb”, beş duyu ile algılanamayan anlamına gelmektedir. İnsan, beş duyu ile algılayamadığını yani gaybı kabul ederse ancak o zaman iman etmiş olur.¹⁰¹ Hâsılı din, bu şekildeki bir kabulden ibarettir. Bugün Anadolu’da Allah’ın hakîki fatihlerinin abdallar olduğunu vurgulayan İnançer, Bursa’daki bazı abdallara örnek verir: Abdal Mehmet, Abdal Murat... Bunların kabirleri ve isimleri bilinmektedir. Bu noktada Bektâşîler’deki abdal kelimesini ayrı düşünmek gerektiğine de vurgu yapar. Mesela Kaygusuz Abdal, Abdal Musa... Burada abdal kelimesinin başka bir mânâda yani abdal seviyesine yükselmiş anlamında kullanıldığına dikkat çeker.

15.Hu

İnsanlara ismi ile hitap edilmemesi için mahlasla birlikte çift isim kullanan terbiye sistemi, bugün söz konusu değildir. Bir diğer ifadeyle, bugün insanların çocuklarına çift isim koymalarının nedeninin, eski terbiyemizdeki bu hassasiyetle bir ilgisi yoktur.

100 İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 156.

101 Ö. Tuğrul İnançer, “Sünnetleri Hikmetle Yorumlamak”, *MyMecra* Youtube Kanalı (23 Mart 2021), <https://www.youtube.com/watch?v=ZqStA7KVRyO>.

Günümüzde çocuklara konan çift isimlerin büyük bir çoğunluğunda şu görülmektedir: İnsanlar kentli olduklarını, modernleştiklerini göstermek için çocuklarına dinî /geleneksel bir ismin yanında bir de modern isim koyma ihtiyacı duymaktadırlar. Buna rağmen, günümüzde kimi Müslümanlarda bu hassasiyetin de ortadan kalktığı, değişik olabilmesi adına çocuğa tamamen dinden ve gelenekten kopuk çift isimler de konduğu görülebilmektedir. Özetle, eski terbiyede kişiye büyüklerin birinin ismi verilir ancak ayıp olduğu için bu isim telaffuz edilmezdi. Bugün çocuklarına çift isim koyan ebeveynlerin, bunu bilmeden ve farklı düşüncelerle hareket ettikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra günlük hayatta hitap sırasında hanımların beylerine, beylerin de hanımlarına isimleriyle seslenmemeleri hassasiyeti yahut terbiyesi de kentlerde söz konusu değildir. Günümüzde bu terbiye, bilhassa Doğu Anadolu’da devam ettirilir. Bu bölgede, kimi ailelerde hâlâ gelinlerin, eşlerine çocuklarının yanında isimleri ile hitap etmedikleri bilinmektedir. Ömer Tuğrul İnançer, eskiden bu terbiyeye dikkat edildiğinden bahseder. Çift isimler, aslında bunun için vardır. Bu terbiye toplum içerisine yerleşmiştir; yani bir örf hâline gelmiştir. Dolayısıyla hanımlar beylerine, beyler hanımlarına dahi ismi ile hitap etmezler. Bey veya hanım gibi sözlere mutlaka yer verilir. Klasik edep kitaplarında da bu hassasiyete dikkat çekilmiştir. Bu kitaplarda “hanımefendi, eşine olan saygıdan dolayı ona ismiyle hitap etmemeli, onu tazim edecek, onu yüceltecek, büyütecek bir vasıfla ona seslenmelidir” şeklinde bilgiler vardır. Çünkü eş, saygıyı gerektiren bir zattır. Dolayısıyla hanım, ona olan sevgisini ve saygısını, sevgi ve saygıyı ifade edecek bir başka cins isimle belirtmelidir. Mesela beyefendi, hacı efendi şeklinde seslenmelidir. Ancak bu durum tamamıyla dinî bir emir değil, örfle ilgilidir.¹⁰²

Daha samimi oldukları zaman ise eşler başka türlü konuşurlar. O zaman devreye “Hû” kelimesi girer. Birisi çağırılırken “Hû” veya “Komşu Hû” den-

102 Tahir Tural, “Kadının Eşine İsmiyle Hitap Etmesi Günah mıdır?”, *Diyanet TV* (25 Mayıs 2022), <https://www.youtube.com/watch?v=vNlyntuxaWU>.

mesi, bugün şehir hayatında söz konusu olmasa da Anadolu'nun kimi köy ve kasabalarında hâlâ geçerlidir. Bu durumun aslında dervişlik edeplerinden olduğu, kişiye adıyla hitap etmek yerine "Hücuğum" şeklinde seslenmenin bir incelik olduğu İnançer tarafından şöyle anlatılır:

Hü demek, Hakk'ın esmalarından biridir, ondan öyle bahsedilir. O kim? O. İşte 'Hü'yu ancak Allah'a aşına olanlar bilir. O deyince ismini söylemeye gerek yok. 'Hü' demek, 'O' demektir. Bizim Hûcular var ya, işte onlar 'O!' diyorlar. Kadınlar beylerine, beyler hanımlarına, ya isminin sonuna hanım ya da bey ekleyerek veya Hü Hücuğum diyerek konuşurlar idi. Sümbül Efendi Hazretleri'nin bir 'Taç' risalesi vardır. Orada da kat'iyen 'Hiçbir derviş kardeşinize ismiyle hitap etmeyin, muhakkak sonuna veya başına bir sıfat ekleyin' diye buyuruyor.¹⁰³

"Ben dedemin bir kere babaanneme ismiyle, babaannemin bir kere dedeme ismiyle hitap ettiğini duymadım" diyen İnançer,¹⁰⁴ eskiden çift isim kullanılmasının nedenini şu şekilde açıklar:

Onlardan birisi mahlastır, isim kullanılmaz mahlas kullanılır. İsim genellikle büyüklerin birinin ismidir. Mahlas ise ona günlük hitapta kullanılan isimdir. Benim adım Ömer, Hz. Ömer'den gelir. Dedem, Hz. Ömer'i (radiyalahu anh) adil olduğundan çok sevdiği için adımı böyle koymuş. Ama adım Ömer, mahlasım Tuğrul.¹⁰⁵

Zümrüdüanka kuşunun Türk mitolojisindeki adının "Tuğrul Kuşu" olduğunu ve bu kuşun Feriduddin-i Attar'ın *Kuşların Dili* adlı eserinde "mürşid-i kâmil"i temsil ettiğini de burada bilhassa ifade etmek gerekir.¹⁰⁶

103 İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 158.

104 Ö. Tuğrul İnançer, "Ömer Tuğrul İnançer'in Hayatı", *Vav TV* (17 Eylül 2021), 00:25:00 ve devamı, <https://www.youtube.com/watch?v=2qZBRwCIytA>.

105 İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 157.

106 bkz. Mustafa Merter, *Psikolojinin Üçüncü Boyutu: Neş Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, (İstanbul: Kaknüs

Benzer şekilde, ismin sonuna 'Can' kelimesini eklemek de söz konusudur. Ömer Tuğrul İnançer, bunun bir derviş terbiyesi olduğundan bahseder. Bahsi geçen tüm bu terbiye unutulduğu için İnançer, oğlunun ismini Emrecan koyduğunu belirtir. Böylelikle, insanlar mecburen 'Can' kelimesini söylemek durumunda kalırlar, sadece Emre diyemezler. Ömer Tuğrul İnançer, eski terbiyemizde insanlara isimle hitap etmenin ayıp telakki edildiğinden söz eder. Bir sohbetinde, insanların mesela "amca" kelimesini dahi doğrudan kullanmadıklarını izah eder: Ya efendiamca ya da beyamca diye hitap edilir. Tek başına "baba" denmez. Ya beybaba denir ya efendibaba denir. Beybabanın kısaltılmış "beyba", efendibabanın kısaltılmışı ise "efemba"dır. Bir hanıma ismiyle hitap etmek diye bir şey söz konusu dahi değildir. İsimle hitap etmek, laubalilik addedilir. Dadiya dahi ismiyle hitap edilmez ve dadıkalfa denir.¹⁰⁷

Fotoğraf 5: İsm-i Hü¹⁰⁸

16. "Gül, Resullullah'ı Temsil Eder"

Muhammedî bir âşık olan Ömer Tuğrul İnançer, Allah'a ulaşmanın yolunun Hz. Muhammed olduğunu bilhassa vurgulamış bir zattır. O kapıdan

Yayınları, 2014), 634.

107 Ö. Tuğrul İnançer, "Ömer Tuğrul İnançer'in Hayatı", 00:25:00 ve devamı.

108 Muzaffer Ozak, "İsm-i Hü", <https://www.flickr.com/photos/muzafferozak/29915757744/sizes/z/>

girilmeden Allah'a ulaşılmasının mümkün olmadığını, Allah hissiyatının, Allah bilgisinin bile Hz. Muhammedsiz öğrenilemeyeceğini sıklıkla dile getirmiştir. Tasavvuf ehline göre, tasarruf toprak altına girmekle bitmez. Dolayısıyla bedeni toprak altında bulunan ama hususi hayatı ile "hayy" olan Hz. Muhammed ile de rabıta kurulabilir. Bu şekilde mümin, onun mânevî gücünü hisseder, böylelikle özlemine giderir, sevgiliye kavuşmanın keyfi yaşanır. Başta Peygamber Efendimiz, sonrasında da Allah'ın velileri ile kurulabilecek olan bu rabıta, çiçekler üzerinden dahi sağlanabilir. Her çiçeğin bir kokusu vardır ve her koku bir büyük veliyi remzeder. Çiçek koklandığında o çiçek, kimi temsil ediyorsa o hatırlanır ve bu muhabbetle o zatın ruhaniyeti hissedilebilir. Ömer Tuğrul İnançer bu kabulün doğruluğunu belirtmekle beraber, eksikliğinden de bahseder. "Gül, Resullullah'ı temsil eder" şeklindeki kabul, yanlış olmamakla birlikte noksandır:

Biz fesleğen, nergis, lale, gül, sümbül, papatyalara 'çiçek' diyoruz; Acemler ise 'gül' diyor. Gül de demezler de 'göl' derler (...) Gül, Farsçada çiçek demektir. Bildiğimiz dikenli gül, yedivereni olan, kayısısı olan, şerbeti yapılan o güller var ya biz o güle gül diyoruz. Kokusuyla, tarihiyle, dayanıklılığıyla, bakımı kolay yapılan (...) Gül en güzel çiçek olduğu için biz gülü özel isimle isimlendirmişiz. Acemlerin, Farsların kullandığı manada genel çiçek manasına kullanmıyoruz. Halbuki gül kokusu Resullullah'ın demek, bütün çiçeklerin kokusu Resullullah Efendimizin demektir.¹⁰⁹

Ömer Tuğrul İnançer, bizim "gül" kelimesinden anladığımız ile İranlılar'ın anladığının farklı olduğunu ifade eder. Türkçemizde, "çiçek" diye bir çiçek ismi yoktur. Çiçek deyince hepsi anlaşılır. Farsçada "gül" ise çiçek demektir. Aynı şekilde, bugün Türkiye Türkleri'nin "gül" kelimesinden anladığı ile Türk boylarının anladığı da farklılık göstermektedir. Günümüzde *Türkçe Sözlük*'te gül,

gülgillerden katmerli, genellikle kokulu olan çiçeğin adı olarak geçer. Türkiye Türkçesinde bir çiçek adı olarak geçen gül kelimesi, Kazak ve Kırım-Tatar Türkçelerinde ise tıpkı Farsçada olduğu gibi, genel olarak bütün çiçekleri karşılamaktadır. Yani; günümüz *Türkçe Sözlük*'teki çiçek kelimesine, bu Türk boyları gül demektedirler.¹¹⁰ Gülün Farsçada özel ismi ise "verd"dir. İnançer, "Gül, Resullullah'a remizdir. Onun için gül koklandığında salavat okunur." diyenlerin eksik söylediklerine vurgu yapar.¹¹¹ Kısacası gül, Farsçada çiçek demek olduğu için, sadece gül adı verilen çiçek değil, bütün çiçekler bûy-ı Muhammedî'yi taşır.

Sonuç

Günümüzde tasavvuf, kimileri tarafından bir felsefe ve düşünce olarak ortaya konmaya çalışılmaktadır. Ömer Tuğrul İnançer ise tasavvufun bir yaşayış biçimi ve hayat tarzı olduğunu her fırsatta ifade etmiş ve bu doğrultuda hayatını sürdürmüş bir zâttır. Tasavvufun yegâne amacı Hak olduğu için, Hakk'a ulaşma yolunda ilerleyebilmek adına insanın bu hayat tarzına ihtiyacı vardır. İnsanın bu dünyadaki hayatı, ana rahmine veda etmesiyle başlar. İnançer'e göre ise insanın tasavvuf hayatı mürşide biat etmesiyle başlamaktadır. Tasavvuf hayatı bir mürşide bağlanarak başlayan derviş, günlük hayatında lisanına da özen göstermek zorundadır. Dervişin günlük hayatında kullandığı lisan ehemmiyet arz eder. Tarikat erbabının günlük lisanda kullanmaya gayret ettiği söz ve tâbirlerin bir kısmı, toplumun geneline yayılmış ve derviş olsun olmasın tüm insanlar tarafından kullanılır olmuştur. Toplumun çok büyük bir kısmı, kullanılan bu ifadelerin tarikat/tekke/dergâh yani tasavvuf kaynaklı olduğunu ise bilmez. Halbuki Türk kültür ve medeniyet tarihinde çok mühim etkilere sahip

110 bkz. Emine Atmaca, "Türk Dilinde Anlam Değişimleri ve Nedenleri", *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni (12-14 Mayıs 2017 Erzurum) Makaleler Kitabı*, ed. Lokman Turan, Oğuzhan Sevim, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2017), 144.

111 Ö. Tuğrul İnançer, "Küsmek Neden Yasaktır?", *My-Mecra Youtube Kanalı* (20 Temmuz 2021), <https://www.youtube.com/watch?v=vYrTmxmQjmg>.

109 İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 159.

olan tasavvuf/sufilik, lisanımıza da etki etmiş ve böylelikle Türkçeye pek çok söz intikal etmiştir. Tasavvuf ekolü denebilecek tarikatler sayesinde toplumun tamamına yayılan, sufi terminolojisinden gelen bu tâbirlerin bir kısmı bugün hâlâ kullanımdadır. Tasavvuf erbabının, günlük lisanında kullanıldığı kelimelere dahi hassasiyet gösterdikleri ve kelimeleri seçerek kullandıkları göz önüne alınırsa lisanımıza geçen bu tâbirlerin ehemmiyeti daha iyi anlaşılacaktır. Ancak, bu sözlerin zaman içerisinde gerek mânâ gerek biçim itibarıyla değişime uğradıkları da bir hakîkattir. Ömer Tuğrul İnançer ise gördüğü gibi sözlerin geçirdiği bu değişimi ayrıntılarıyla anlatmış ve aktarmış bir zattır.

Ömer Tuğrul İnançer'i yayımladığı kitaplardan hareketle tanımaya ve anlamaya çalışmak, onu sadece okuyarak öğrenmek, onun düşünce ve tespitleri hakkında hiç şüphesiz çok az şey bilmek anlamına gelir. Sadece kitap okunarak elde edilen bilginin hiçbir işe yaramayacağını ömrü boyunca dile getirmiş olan İnançer, en kıymetli öğreticinin yine "Hazret-i İnsan" olduğunu vurgulamıştır. Kitap sadece bir araç, bir âlettir. İnsan ise âlet olamayacak şekilde yücedir; yani zât-ı âlidir. Dolayısıyla *Vakte Karşı Sözler* isimli kitapta bulunanlar, sadece onun fikirleri ve yazılarıdır. Bilginin, hakîkatte Allah'ın malı olduğu ve Allah'ın da insana kitaptan değil, insandan tecelli ettiği, dünyadaki her hadisenin Allah'ın bir esmasının tecellisi olduğu bu noktada göz önüne alınmalıdır. İnançer'in de hep belirttiği gibi, kitap okuma sırasında Allah'ın sadece "el-Alîm" esması tecelli eder. Halbuki insan sohbet ettiğinde Allah'ın diğer esmaları da tecelli eder. Kulak, ağız, göz ve bu organların sağladığı işitme, konuşma ve görme hassaları esmaları çoğaltır ve her şey mükemmelleşir. Bu anlamda, Ömer Tuğrul İnançer'in lisanımız ve tasavvuf hayatı arasındaki ilişkiyi ifade eden tespitlerini anlayabilmek için onun kitaplarını okumak kâfi değildir. Onun sohbetlerini de dinlemek lazımdır. İnançer, âhirete geçmeden evvel, günümüz teknolojisinin sağladığı imkânları layıkıyla kullanmış bir zât idi. İsteyen herkesin dinleyebilmesi için gerek televizyon gerek internet vasıtasıyla sohbetlerini insanlara ulaştır-

bilmişti. Bu sayede esma tecellileri artmış, insanlar işiterek ve bakarak sohbetlerin tadına erişmiş ve onun tespitlerini dinleyebilmiştir. Ancak kendisinin de belirttiği gibi göz göze gelmek, anlatanın ağız ile muhatabın kulağı arasında rabita kurmak, ancak "rû-be-rû" mümkün olabilmektedir. Bunun nasıl bir şey olduğunu, galiba ancak onunla yüz yüze sohbet etme imkânı bulmuş zâtlar bilebilir. Bizim bilebilmemiz ise mümkün değildir.

Kaynakça

- Akkaya, Veysel. "Sûfî Kişiliğin Teşekkülünde 'Hatırlama' Bağlamında Zikrin Rolü". *Turkish Studies - Comparative Religious Studies*, 14 (2019): 441-450.
- Alparşlan, Ali. "Müsennâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXII, 2006, 87-88.
- Atmaca, Emine. "Türk Dilinde Anlam Değişmeleri ve Nedenleri", *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni (12-14 Mayıs 2017 Erzurum) Makaleler Kitabı*. ed. Lokman Turan, Oğuzhan Sevim. 138-156. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2017.
- Ceyhan, Semih. "Osmanlı Tâcnâme Literatürüne Göre Derviş Tacı ve Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin Cevâhir-i Tâc-ı Hilâfet Risâlesi". *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 25 (2011): 113-172.
- Ceylan Erol, Elif. "Türk Sanatında Tarikat Eşyaları: Ritüeller Bağlamında Sembolik Okuma". Doktora, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.
- Ceylan Erol, Elif. "Tarikat Eşyalarında Süsleme ve Sembolizm Üzerine Bir Deneme". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 100 (2021): 621-653.
- Çakır, Emine. "Gelin Kuşağı: Bekâret Kuşağı mı, Bereket Kuşağı mı?". *Millî Folklor* 134, Yaz (2022): 134-145.
- Çekiç, İbrahim. "Edep Ender Edebiyat", *2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler*

- Kongresi*. ed. M. Koçak. 271-278. Ankara: Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi Yayınları, 2016.
- Eliaçık, Muhittin. “Anadolu İkliminde Gelişmiş Bektaşilik ve Ahilik Üzerinde Ortak Ritüeller İncelemesi”. *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı*. ed. Orhan Kurtoğlu, Ayşe Çamkara Erginer. 511-516. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2018.
- Erdoğan, Haşim. “Hacı Bektaş Veli Dergâhının Birinci Dünya Savaşı ile Millî Mücadele Dönemindeki Tutumu ve Mustafa Kemal Paşa ile İlişkileri”. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* Hacı Bektaş Veli Özel Sayısı (2021): 197-207.
- Eser, İzzet. “Türk Dil Kurumunun Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’ndeki Dinî Motifler”, Yüksek Lisans, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Gürbüz, Faruk. “Mecaz Kapsamındaki Anlamlar ve Bu Anlamlar Arasındaki İnce Ayrıntılar”. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2008): 197-212.
- Harmancı, M. Esat. “A[pt]al’ın Velice Görünümü”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 4 (2006): 77-90.
- İnançer, Ö. Tuğrul. *Muhabbet Peygamberi*, İstanbul: Sufi Kitap, 2019.
- , “Osmanlı Tarihinde Sûfilik Âyın ve Erkânları”. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*. Haz. Ahmet Yaşar Ocak. 125-187. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- , *Vakte Karşı Sözcükler*, 8. Baskı. İstanbul: Sufi Kitap, 2020.
- , “Allah’ın En Sevmediği Hâl”. *MyMecra* Youtube Kanalı. 16 Şubat 2021. https://www.youtube.com/watch?v=oKzb_Svvceo.
- , “Bir İnsanın Büyük Olduğu Nasıl Anlaşılır?”. *MyMecra* Youtube Kanalı. 4 Ocak 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=i-L-BiCVeRg>.
- , “Cevap Size 61 Bana”, *Sohbet Ekranı*. 20 Aralık 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=E-ATJ-ASQcVc&list=LL&index=480>.
- , “Enderun Sohbetleri”, *Vav TV*. 16 Nisan 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=o2l-KW-4noz> 1:03:00 ve devamı.
- , “Hadislerdeki İnceliği Âşıklar Bilir”. *Bekir Develi ile Peynir Gemisi*. 5 Şubat 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=mFDrWRatLkQ>.
- , “Küsmek Neden Yasaktır?”, *MyMecra* Youtube Kanalı. 20 Temmuz 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=vYrTmxmQjmg>.
- , “Muradını Unutan Bizden Değildir”. *MyMecra* Youtube Kanalı. 2 Nisan 2022. https://www.youtube.com/watch?v=EXC_in0Cixs.
- , “Müslüman Şahsiyeti ve Edep”. *Konuşacaklarımız Var*. 5 Eylül 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=kWomI-Z8bBY>.
- , “Ömer Tuğrul İnançer’in Hayatı”. *Vav TV*. 17 Eylül 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=2qZBRwCIyTA>.
- , “Sünnetleri Hikmetle Yorumlamak”. *MyMecra* Youtube Kanalı. 23 Mart 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=ZqStA7KVRY0>.
- , “Tarikatların 4 Direği Vardır”. *MyMecra* Youtube Kanalı. 4 Temmuz 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=VRNEi32rMGM>.
- , “Unutulmaz Hatıralar”. *MyMecra* Youtube Kanalı. 16 Mart 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=hKpoyFhHHe0>.
- Kara, Mustafa. *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, 2. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020.
- Kayabaşı, Özlem. “Ömer Seyfettin’in ‘Zamane Yigitleri’”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 25 (2020): 145-163.
- Kubbealtı Lügati. “Abdal”. Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/abdal>.
- , “Ağzı Kara” Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/a%C4%9F%C4%B1z>.

- , “Altmış Altı” Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/altm%C4%B1%C5%9F>.
- , “Aptala malum olur” Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/aptal>.
- , “Çelebi” Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/%C3%A7elebi>.
- , “Çile” Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/%C3%87%C4%B0le>.
- , “Edep” Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/EDEP>.
- , “İsm-i Celâl” Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <http://lugatim.com/s/%C4%B0S%C4%B0M>.
- Merter, Mustafa. *Psikolojinin Üçüncü Boyutu: Nefs Psikolojisi ve Rüyalara Dili*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014.
- Muslu, Ramazan. “Türk Tasavvuf Kültüründe Tarikat Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları”. *EKEV Akademi Dergisi* 36, Yaz (2008): 43-66.
- , “Türk Tasavvuf Kültüründe Sûfilerin Ölümüne Bakışı ve Cenaze Merasimleri”, *EKEV Akademi Dergisi* 38, Kış (2009): 61-86.
- Odabaşı, Fatma. “Dindarlık Göstergesi Olarak Dil/Dil Dindarlığı”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14 (2014): 123-154.
- Onay, Ahmet Talât. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Ozak, Muzaffer. “Ahmet Depeler Hattı”. <https://www.flickr.com/photos/muzafferozak/18586070478/in/photolist-Q-Re8sl-ujow99-ujotel>
- , “Cerrâhiyye Albümü”. <https://www.flickr.com/photos/muzafferozak/22467309064/in/album-72157661233948986/>.
- , “İsm-i Hu”. <https://www.flickr.com/photos/muzafferozak/29915757744/sizes/z/>.
- , “Kâmil Akdik Hattı”. <https://www.flickr.com/photos/muzafferozak/15501281034/in/photolist-DeVrwj-Bm-rCcD-Dfzqkc-pBN7N7-qyHXzU-q5C3fv-dv-cfE1>
- , “Zikrullah Albümü”. <https://www.flickr.com/photos/muzafferozak/22445022333/in/album-72157648360814957/>.
- Öztürk, Şeyda. “Tasavvufi Düşüncenin Bağımlılığa Bakışı”, *Turkish Academic Research Review*, 6 (2021): 498- 522.
- Pala, İskender. *İki Dirhem Bir Çekirdek*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2005.
- Saylan, Betül. “Mevlânâ Âilesi ve Mevlevîlik’te Çelebilik Makâmı-Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân Örneği”. Doktora, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Selimoğlu, Selim. “Tarikat Folkloruna Dikkat Çeken İlk Araştırmacılarımızdan Cemaleddin Server Revnakoğlu”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53 (2014): 187-196.
- Selimoğlu, Selim. “Cemaleddin Server Revnakoğlu’nun Hayatı, Eserleri ve Folklor Çalışmaları”. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük. “Ağzı Kara”, Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <https://sozluk.gov.tr/>.
- , “Altmışaltıya Bağlamak.” Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <https://sozluk.gov.tr/>.
- , “Ölüsü Kandilli.” Erişim Tarihi: Aralık 30, 2022. <https://sozluk.gov.tr/>
- Tural, Tahir. “Kadının Eşine İsmiyle Hitap Etmesi Günah Mıdır?”. *Diyanet TV*. 25 Mayıs 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=vN1yntuxaWU>.
- Türkyılmaz, Dilek. “Eşik Altı Boş Değildir: ‘Eşik’ Kavramının Türk Düşüncesine Yansımaları”.

Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi,
17 (2019): 151-162.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*,
İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2002.

Üstün, Muhammet Enes. “Albay Selahattin
Gürer’in Hayatı, Eserleri ve Riyasetindeki
‘Kıyâm Kelime-i Tevhidi’nin Müzikal Açıdan
İncelenmesi”. Yüksek Lisans, Marmara
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.